

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

SERIA ARCHEOLOGIA NR 36

KULTURA AMFOR KULISTYCH NA KUJAWACH

Praca zbiorowa pod redakcją
ALEKSANDRY COFTY-BRONIEWSKIEJ

POZNAŃ 1990

PIOTR CHACHLIKOWSKI
JANUSZ CZEBRESZUK

BADANIA OSADNICTWA KULTURY AMFOR KULISTYCH W REJONIE ZLEWNI RZEKI TAŻYNY - KANAŁU PARCHAŃSKIEGO*

Opracowanie ma na celu prezentację nowych, szerzej dotąd nie publikowanych materiałów źródłowych kultury amfor kulistych (KAK) z terenu zlewni Tażyny - Parchanie¹ (ryc.1). Pragniemy jednocześnie podjąć próbę oceny wymowy poznawczej materiałów KAK z tego rejonu pod kątem zarówno ekspozycji nowych treści, jakie wnoszą one do postępu wiedzy o KAK, jak też i potrzeb badawczych.

W granicach badanego obszaru mieszczą się fragmenty trzech jednostek fizjograficznych: denno-morenowej Wysoczyzny Kujawskiej, erozyjnej pradolinny glacialnej wód roztopowych, którą wykorzystują na odcinku wschodnim rzeka Tażyna (lewy dopływ Wisły) i dochodzący do niej od zachodu Kanał Parchański oraz Kotliny Toruńskiej (ryc.2). W opracowaniu pominięto odcinek zlewni fażyny w obrębie Kotliny Toruńskiej, który uwzględnia odrębne opracowanie (D. Prinke, M. Szmyt, „Badania...” - w tymże tomie).

I. STAN ROZPOZNANIA ARCHEOLOGICZNEGO

Dla interesującego nas terenu dysponujemy - według stanu badań z wiosny 1987 r. - zbiorem danych bezpośrednich pochodzących z 143 stanowisk KAK. Informacje powyższe uzupełniają luźne znaleziska pojedynczych przedmiotów, najprawdopodobniej łączonych z KAK - siekier z krzemienia pasiastego z miejscowości Stanomin oraz Wilkostowo. Ogół informacji źródłowych zestawiono w tabeli 1 oraz zilustrowano ryciną 3.

Należy wyraźnie zaakcentować fakt, iż do wiosny 1972 r., tj. do czasu zainicjonowania programowych badań terenowych nad KAK w tym rejonie (prowadzonych przez Zespół Badań Kujaw Instytutu Prahistorii Uniwersytetu im. Adama

*Praca częściowo finansowana z problemu RP.III.35.

³W literaturze przedmiotu spotykamy niejednoznaczne nazewnictwo dotyczące omawianej formy dolinnej: dolina Parchanie (Z. Churska 1978:31 n.), dolina parchańska (E. Wiśniewski 1976), dolina rzeki Tażyny - Kanału Parchańskiego (W. Niewiarowski 1983:19 n.).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	cd. tab. 1
13.	Chlewiska	31	N	BP/1973 SBP/1981 BW/1982	II	- x x	- 3 krzem. bałt.					5	x	8		
14.	Chlewiska	32	N	BP/1973	III	2	IIIb-c					1	1	4		
15.	Chlewiska	34	N	BP/1973	III	3	IIIb-c					13	1	2		
16.	Chlewiska	43	N	BP/1973	III	2							1	27		
		45	N	BW/1959?	III	x										
17.	Chlewiska	56	N	BP/1973	I	-	-					1	1	3		
				SBP/1981		x	krzem.						x			
				BW/1982		1393	krzem. i kam.									
18.	Chlewiska	57	N	BP/1959?	III	x										
19.	Chlewiska	61	N	BP/1983		5	IIIb-c					6	1	5		
				BP/1973		-										
				SBP/1983		x										
				BW/1983		x										
20.	Chlewiska	62	N	BP/1983	III	14						13	7	13		
21.	Chlewiska	79	N	BP/1983	III	1										
22.	Chlewiska	83	N	BP/1983	III	1										
23.	Chlewiska	85	N	BP/1983	III	1										
24.	Chlewiska	89	N	BP/1983	III	1										
25.	Chlewiska	92	N	BP/1983	III	6										
26.	Chlewiska	95	N	BP/1983	III	5						17	6	1		
				BP/1983		5										
				SBP/1983		14										
				BW/1983		1										
27.	Chlewiska	98	N	BP/1983	III	14							23	8		
28.	Chlewiska	99	N	BP/1983	III	15	III					12/IIIc	4	2		
29.	Chlewiska	102A	N	BP/1983	III	2										

I. Wiślański
1966, s. 143,
określone
jako Chlewi-
ska I, bad. wy-
kopaliskowe
I. Wiślański i
W. Tetzlaff.

I. Wiślański
1966, s. 145,
określone tam
jako Nowiny B,
por. I. Wi-
ślańskiego.
Por. tab. 1, poz.
7.

		cd. tab. 1																
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
30.	Chlewińska	103		N	BP/1983	III	4	IIIb-c						1				T. Wiślański 1966, s. 145, określone ja- ko Nowiny b.n.
31.	Chlewińska	b.n.		N	BP/1959?	III				fr. siekiery z krzem, pasiastego								T. Wiślański 1966, s. 143, pierwszy etap badan.
32.	Chróstowo	1			BW/195?	III	x	x				x						T. Wiślański i B. Zie- lonka, drugi - B. Zielonka.
33.	Dąbrowa Biskupia	6	G-S	?		III				siekierka z krzem, pasiastego 2 krzem., 2 kam.				9	2		9	T. Wiślański 1966, s. 143, t.s.l.
34.	Dąbrowa Biskupia	50	D-S	BP/1987	III	6	6			1 krzem.				4	2			
35.	Dąbrowa Biskupia	52	D-S	BP/1987	III	2	2							2	2			
36.	Dąbrowa Biskupia	53	D-S	BP/1987	III	1	1							2	2			
37.	Dąbrowa Biskupia	57	D-S	BP/1987	III	7	7	IIIb-c		8 kam., 6 krzem.				43/IIIc	3			
38.	Dąbrowa Biskupia	58	D-S	BP/1987	III	2	2	IIIb-c		1 krzem.				2	22			
39.	Gąski	1	G-P	BP/1973	III	x	x											x
40.	Gąski	12	G-P	BP/1973	III	7	7			1 krzemień?				1	4			x
41.	Gąski	13	G-P	BW/1982- -1983	III	x	x							x	x			
42.	Gąski	15	G-P	BP/1973	III	6	6	IIIc										x
43.	Gąski	17	G-P	BS/1973	I	500	500	IIa						x/II-III				x
44.	Gąski	21	G-P	BP/1973	III	x	x							x				
45.	Gąski	b.n.	G-P	BP/1983	III	x	x											
46.	Gęsin	9		BP/1973	III	1	1			1 krzem, narzut.				3				
47.	Gęsin	31		BP/1973	III	4	4			1 krzem, czekol.				2				6
48.	Gęsin	32		BP/1973	III	14	14	IIIb-c		1 krzem, narzut.				1				15
49.	Gęsin	35		BP/1973	III	3	3			1 krzem, narzut. 1 krzem, czekol.				3/IV-V				9

grobowiec megalit-
yczny A. Kosko
1971, s. 20, t.s.l.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	uw. l.du.
50. Goszczewo	13	GT	BP/1974	I	2	1 krzem.narzut.	5	4	1	4	1	4	1	4	1	16	
			SBP/1981		25	krzem., kam.											
			BW/1981		72	krzem., kam.	IIIa										
51. Goszczewo	14	GT	BP/1974	I	x		x							x			
			SBP/1981		x		x							x			
			BW/1981		x		x	IIIb-c						x			
			1982														
52. Goszczewo	15	GT	BP/1974	III	3		3								5		
53. Goszczewo	16	GT	BP/1974	II	2		2	IIIb-c					11		2		
			BP/1981		x		x						x		x		
			BW/1981		x		x						x		x		
54. Grabie	4	GT	BP/1973	III	1		1					1	1		30/V-Ha		
55. Grabie	6	GT	BP/1973	III	1		1						1		1		
56. Grabie	14	GT	BP/1973	III	1		1						3	1	5		3 groby skrzyńko-
57. Grabie	b.n.	GT	?	III	1		1		przepal.kości								we z wyposaże-
																	nieniem, I. Wiślański
																	1966, s.133, t.s.1.
58. Kijewo	8	GT	BP/1973	III	1		1								6		
59. Kijewo	11	-	BP/1973	III	1		1								8		
60. Marcinkowo	1		BW/1971-72	I	1200	IIIa			1 krzem.narzut.				x		x		
			1974-75														B.Stawoska 1987,
																	bad.wyk.B.Maciu-
																	kiewicz-Czarnoc-
																	Kiej. For. tabelę
																	1, poz.13.
61. Mleczkovo	4	D-S	BW/1984	III	x		x								x		
			BW/1973	III	-		-		1 krzem.czekol.								
									1 krzem.narzut.								
			BP/1987		2		2										
Mleczkovo	8	N	BP/1973	III	2		2						1		2		
62. Modliborzyce	1	M	BW/1931	II									x				
			BW/1932	II	x		x	IIb-IIIa									
63. Modliborzyce	2	M															
			BP/1973	III	3		3						2				
64. Modliborzyce	8	M															
65. Modliborzyce	12	M	BP/1973	III	5		5	IIIc	1 krzem.narzut.				2				
66. Modliborzyce	13	M	BP/1973	III	3		3						1		10		
67. Opoczki	5	GT	BP/1973	III	2		2		1 krzem.narzut.				24		14		
68. Opoczki	6	GT	BP/1973	III	1		1							1	2/III-IV		
69. Opoczki	7	GT	BP/1973	III	7		7								26		
			BS/1981										1	12/III-IV			

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
70. Opoczki			11	GT	BP/1973	III	1								4	
71. Opoki			2	GT	BP/1973	III	3	IIIb-c	przepalane kości				6B/III	2	35	
72. Opoki			4	GT	85/1980	III	x	IIIc	2 fr. toporów kam.				1		16	
73. Opoki			5a	GT	BP/1973		x						26/II		52	omentarzysko megalityczne
					85/1980		1						x		x	
					BP/1973		9						x		x	
					85/1980		x						6		23	
74. Opoki			5b	GT	BP/1973	III	18	IIIb-c			1	2	1	1	11	
75. Opoki			6	GT	BP/1973	III	12					x		x	x	
75. Opoki			7, I, II	GT	BP/1973	I	x	IIIb, IIb								
					BW/1980		x									
					BW/1982		x									
77. Opoki			8	GT	BP/1973	III	x	IIIc						2	26	
78. Opoki			14	GT	BP/1973	III	3	IIIb-c					10	1	27	
79. Opoki			18	GT	BP/1973	III	1				1		2		2	
80. Opoki			34	GT	BP/1973	III	2						21			
81. Opoki			39	GT	BP/1973	III	3		2 krzem.		2		4/IV	1	10	
82. Ostrowas			30		BP/1982	III	2		2 krzem.narzut.						2	
83. Ostrowas			44		BP/1982	III	1									
84. Osno			17		BP/1982	III	1									
85. Parchanie			19	G-P	BP/1973	III	5							2	1	
86. Parchanie			20	G-P	BP/1973	III	4							5/IIIk	4	
87. Parchanki			4	G-P	BP/1973	III	1								12	
88. Parchanki			12c	G-P	BP/1973	III	1								8	
89. Parchanki			18	G-P	BP/1973	III	3								3	
90. Parchanki			19	G-P	BP/1973	III	9						11	2	2	
91. Poczaikowo			2	GT	BP/1974	III	1				1		4	1	4	
92. Poczaikowo			7	GT	BP/1974	III	-									
					BP/1980		11									
					BP/1974		2									
93. Poczaikowo			8	GT	BP/1980	III	2							2	9	
					BP/1980		1						6	1	7	
94. Poczaikowo			13	GT	BP/1974	III	-							4	9	
					BP/1979		x									
95. Poczaikowo			16	GT	BP/1974	III	1						17		2	
					SBP/1979		40						x			
					BP/1974		4						6		3	
96. Poczaikowo			23	GT	BP/1980	III	1						2	1	4	
					BP/1974		9						2			
97. Poczaikowo			26	GT	BP/1980	III	x				x		x	x	x	
					BP/1979		x				x		x	x	x	
98. Poczaikowo			30	GT	BP/1981	III	x				x		x	x	x	

		cd. tab. 1															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
99.	Poczałkowo	31	GT	BP/1979	III	3				3 krzem.narzut.				2	2		
100.	Poczałkowo	38	GT	BP/1980	III	x								x			
				SBP/1983	III	30								x			
101.	Podgaj	4	GT	BP/1974	III	1									1	23	
				BP/1979	III	x											
102.	Podgaj	5	GT	BP/1974	III	5								10	3	50	
103.	Podgaj	6A	GT	BP/1979	I				IIIc								
				BP/1980	I												
				SBP/1981													
				BW/1981		112											
104.	Podgaj	13	GT	BP/1974	III	2			IIIc	1 krzem.narzut.						7	
105.	Podgaj	24	GT	BP/1974	III	1								3	2	27	
106.	Podgaj	25	GT	BP/1974	III	1			III						2		
107.	Podgaj	32	GT	BP/1974	III	x					x			x			
				SBP/1980	III	-					x			x			
				BW/1981, 1987	III	-			IIIc		x			x			
108.	Podgaj	41	GT	BP/1979	III	-								3	7		
				BP/1980	III	1			IIIb-c								
109.	Pomiary	2		BP/1982	III	3											
110.	Przybranowo	9	GT	BP/1974	III	1								1		x	
111.	Przybranowo	10	GT	BP/1974	I	x			IIIa		1			8	2	1	
				BP/1979	I	x								x		x	
				BW/1979	III	3300								x		x	
112.	Przybranówek	4	GT	BP/1974	III	-				1 płyta szlifierska				21	1		
				BW/1981	III	x					x			x			
113.	Przybranówek	10	GT	BP/1974	III	4								x		x	
114.	Przybranówek	24	GT	BP/1974	III	1			IIIb-c						1	18	
115.	Przybranówek	25	GT	BP/1974	III	2								2		2	
116.	Przybranówek	29	GT	BP/1974	III	-										20	
				SBP/1981	III	x										x	
				BW/1982	III	x											
117.	Przybranówek	36	GT	BP/1974	III	-				1 krzem.narzut.							
				BP/1980	III	-											
118.	Przybranówek	40	GT	BP/1974	III	-											
				BP/1980	III	1				1 krzem.				16	1		
119.	Przybranówek	50	GT	BP/1980	III	1									8		
120.	Radunki	6	GT	BP/1974	III	4								1			
121.	Setoczki	7	GT	BP/1974	III	1											
122.	Setoczki	b.n.	GT	BP/1967	III	x				siekierka kam.				6			

A. Koško 1971,
s. 67, b. pow.
B. Zielonki.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	cd. tab. 1
123.	Stużewo	27	GT	BP/1974	III	1		2 krzem.narzut.						7		
124.	Stanomin	16	D-S	BP/1974	III	x		3 krzem.narzut.			1			4		
125.	Stanomin	17	D-S	BP/1974	III	1					3		1	18		
126.	Stanomin	18	D-S	BP/1974	III	2	IIIc						2	3		
127.	Stanomin	19	D-S	BP/1974	III	2					1			30		
128.	Stanomin	21	D-S	BP/1974	III	2					1		2	7		
129.	Stanomin	22	D-S	BP/1974	III	4					4		4	2		
130.	Stanomin	23	D-S	BP/1974	III	1					4		1	14		
131.	Stanomin	30	D-S	BP/1974	III	1					1		2	4		
132.	Stanomin	32	D-S	BP/1974	III	-					1					
133.	Stanomin	33	D-S	BP/1987	III	4	IIIc	4 krzem.					4	2		
134.	Stanomin	b.n.	D-S	BP/1987	III	-		siekierka z krzem. pasiastego			3		3	1		
				?												T. Wiślański 1966, s.147.
135.	Straszewo	8	GT	BP/1974	III	2	IIIB-c							10		
136.	Straszewo	11	GT	BP/1980	III	7							2	2		
				BP/1974	III	-					i4/v		2	6		
137.	Straszewo	20	GT	BP/1980	III	1					x		x	x		
				BP/1974	III	-		1 krzem.narzut.			2			9		
				BP/1980	III	1					17		2			
138.	Straszewo	30	GT	BP/1980	III	1	III							1		
139.	Straszewo	33	GT	BP/1980	III	1	III							2		
140.	Straszewo	61	GT	BP/1980	III	1					3					
141.	Walentykowo	7	GT	BP/1974	III	1					10			1		
142.	Wilkostowo	b.n.		BP/1914	III			1 krzem.czekolad. siekierka z krzem. pasiastego								T. Wiślański 1966, s.242.
143.	Wólka	6		BP/1982	III	1		1 krzem.narzut.			2	10		25		
144.	Wólka	8		BP/1982	III	1					6			1		
145.	Zyrosławice	5	GT	BP/1974	III	7					4		1	46		

¹ G-P - skupisko gasecko-parczańskie; M - modliborzycykie; D-S - dąbrowsko-stanomińskie; N - nowińskie; G-I - górnolążyńskie.

² BP - badania powierzchniowe; SBP - szczegółowe badania powierzchniowe; BS - badania sondazowe; BW - badania wykopaliskowe.

Mickiewicza w Poznaniu - dalej: ZBK IP UAM), zinwentaryzowano tutaj tylko 16 stanowisk z materiałem KAK (por. ryc. 3 oraz tabele 1 i 2). Większość z nich należy łączyć z okresem przypadkowych względnie doraźnych rejestracji źródeł, obejmującym lata od ostatniej ćwierci XIX w. do połowy pięćdziesiątych XX w. Stanowią je: 1) wcześniej wyszczególnione znaleziska dwóch siekier krzemiennych (T. Wiślański 1966a:147 n.); 2) częściowo tylko udokumentowane działania interwencyjne dotyczące obiektów sepulkralnych w Gąskach (A. Kosko 1971:120) i Grabiach (T. Wiślański 1966a:133); 3) badania wykopaliskowe Z. Zakrzewskiego w Modliborzycach, stan. 1 i 2 (A. Kosko 1971:59 n.; T. Wiślański 1966a:242) oraz 4) dane z badań B. Zielonki: sondażowych na stan. 1 w Chróstowie (T. Wiślański 1966a:143) i powierzchniowych w okolicy wsi Seroczki (A. Kosko 1971:67). Na tym tle wyeksponowania wymaga realizowana w latach pięćdziesiątych ogólnorozpoznawcza prospekcja W. Tetzlaff i T. Wiślańskiego w rejonie dolnego odcinka Kanału Parchańskiego (okolice Chlewisk, Nowin, Oąbrowy Biskupiej i Mleczkowa). Ich działalność jest pierwszą próbą systematycznych (w aspekcie programowym i metodycznym) badań wspomnianego terenu Kujaw (T. Wiślański 1966a:143 n.; 1966b:485 n.; 1969:75 n.). Odkryto ówczesnie 7 dalszych punktów zasiedlenia KAK². W jednym z nich przeprowadzono szerokopłaszczyznowe badania wykopaliskowe (Nowiny, stan. 1). Istotnego ilościowo zespołu źródeł KAK dostarczyła kilkuletnia eksploracja stan. 1 w Marcinkowie, prowadzona przez BBDZ w Bydgoszczy w 1 połowie lat siedemdziesiątych. Trzeba jednak nadmienić, iż materiały tej kultury uzyskano niejako na marginesie badań osady i cmentarzyska kultury łużyckiej³.

Istotny przełom w przyroście informacji źródłowych KAK badanego rejonu zlewni Tażyny - Kanału Parchańskiego związany jest z intensyfikacją prac terenowych ZBK IP UAM. Wykonano przede wszystkim szerokoprzestrzenne rozpoznanie powierzchniowe, którym objęto 100% powierzchni interesującego nas obszaru. W efekcie tychże badań, prowadzonych w latach 1973-1974, zinwentaryzowano 95 stanowisk z materiałem KAK (por. ryc. 3). Tereny o najwyższym nasyceniu punktami osadniczymi KAK, tj. dolinę parchańską oraz krawędź sąsiadującej z nią wysoczyzny, poddano w latach 1979-1983 oraz w 1987 r. uzupełniającej penetracji weryfikacyjnej. Zarejestrowano ówczesnie kolejne 34 nowe punkty zasiedlenia KAK. Zasięg przestrzenny powyższych badań podstawowych: ogólnorozpoznawczych oraz weryfikacyjnych pozwala sądzić, iż dysponujemy obecnie materiałami, które odzwierciedlają względnie pełny obraz rozprzestrzenienia osadnictwa KAK w rejonie zlewni Tażyny - Parchania.

²Chlewiska, stan. 1 (na podstawie wyników badań powierzchniowych prowadzonych przez ZBK IP UAM ustalono, że stanowisko położone jest na terenie gruntów wsi Mleczkowo - stan. 45); Nowiny, stan. 1; Nowiny, stan. 3 (na podstawie wyników badań powierzchniowych prowadzonych przez ZBK IP UAM ustalono, że stanowisko położone jest na terenie gruntów wsi Chlewiska - stan. 57) oraz Nowiny, stan. 7; Nowiny, stan. 8; Nowiny, stan. 9; Nowiny stan. bez numeru ewidencyjnego, wszystkie ostatnio wymienione położone na terenie gruntów wsi Chlewiska (por. tabelę I). Por. A.Kośko 1971:11 n.; T. Wiślański 1966a:143 n.; 1969:75.

³Wstępna publikacja: B. Maciukiewicz-Czarnecka 1978:27 n. Prace eksploracyjne na stan. 1 w Marcinkowie były kontynuowane przez ZBK IP UAM w roku 1983, por. Informator Archeologiczny 1984:40.

Z sumy 129 zainwentaryzowanych przez ZBK punktów osadniczych, dalszym postępowaniem badawczym objęto 12: na 3 przeprowadzono badania sondażowe, a na pozostałych 9 systematyczne prace wykopaliskowe (por. ryc. 3 i tabelę 2). Z łącznej liczby 12 badanych stanowisk na 6 prace eksploracyjne poprzedzono szczegółową inwentaryzację materiału napowierzchniowego, co pozwoliło na względnie wyczerpujące rozpoznanie wykopaliskowe zarejestrowanych form zasiedlenia.

II. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA INFORMACJI ŹRÓDŁOWYCH

A. Zagadnienie inforntatywności źródeł

Dane bezpośrednio, którymi dysponujemy, tworzą zbiory informacji o rozmaitej wartości poznawczej. Można je zakwalifikować, ze względu na złożoność struktury informacji (wynikającej ze stopnia szczegółowości eksploracji konkretnych stanowisk), do trzech klas (por. D. Prinke, M. Szmyt, „Badania...” - w tymże tomie). Odwołując się do proponowanego kryterium oceny informatywności ogółu danych źródłowych (por. tabelę 2) trzeba stwierdzić, że zdecydowanie przeważają materiały zaliczone do trzeciej klasy efektywności analitycznej (89%, tj. 129 z 145 danych), tj. fragmentaryczne zbiory źródeł ruchomych (głównie ceramiki naczyniowej) rozpoznane wyłącznie na podstawie badań powierzchniowych. Pozostałą grupę informacji (11%, tj. 16 z 145) tworzą zbiory, na podstawie których można było określić ściśle rodzaj 14 punktów osadniczych, w tym 11 osiedli oraz 3 obiekty sepulkralne. W grupie obserwacji osadowych dysponujemy (na podstawie względnie wyczerpującego stopnia rozpoznania terenowego) materiałami, które umożliwiają bliższą kwalifikację morfologiczno-funkcjonalną 9 osiedli, w tym zagospodarowanie wnętrza udokumentowano szczegółowo w przypadku 6 z nich. Jedynie na 3 (z 11 osiedli) zarejestrowano zestaw obserwacji bezpośrednich, które umożliwiły bliższą charakterystykę konstrukcji mieszkalnych. Na pozostałych 8 natomiast odkryto wyłącznie, w większości bliżej nie zidentyfikowane funkcjonalnie, obiekty ziemne - tzw. „jamy”.

B. Uwagi na temat rozprzestrzenienia osadnictwa KAK

Planigrafia stanowisk KAK w rejonie zlewni Tążyny - Parchania wskazuje na ich nierównomierne rozlokowanie. Wyraźnie zaznacza się tutaj 5 skupisk, kolejno od zachodu: gąsecko-parchańskie, modliborzyckie, dąbrowsko-stanomińskie, nowińskie oraz górnotążyńskie (por. ryc. 2, 3, 4). Ogólną charakterystykę krajobrazową (geomorfologiczną) położenia owych skupisk przedstawiono na ryc. 2, natomiast charakterystykę ilościową informacji źródłowych prezentują ryc. 3, 4 i tabele 2 i 3.

Skupisko gąsecko-parchańskie usytuowane jest na obszarze jeziornej terasy abrazyjnej genezy wytopiskowej, na wysokości dolnego odcinka Kanału Parchańskiego. Na powierzchni ok. 3 km², tj. obszaru zwartej koncentracji stanowisk zainwentaryzowano tutaj 13 punktów zasiedlenia KAK.

T a b e l a 2

Zestawienie ilościowe punktów osadniczych KAK zgrupowania tążyńsko-parchańskiego uwzględniające zróżnicowanie klas istotności poznawczej informacji źródłowych. W nawiasach podano procenty (%)

Etap badań	Klasy istotności poznawczej	Skupiska					Razem	
		Górno-tążyńskie	nowińskie	dąbrowsko- -stanomińskie	modlibo- rzyckie	gąsecko- -parchańskie		Poza skupiskami
Archi-walia	I	-	1	-	-	-	1	2
	II	-	-	-	2	-	-	2
	III	1	4	2	-	-	2	9
	Razem	1	5	2	2	-	3	13
Badania ZBK	I	5	1	-	-	1	-	7
	II	1	1	-	-	-	-	2
	III	56	22	16	3	11	12	120
	Razem	62	24	16	3	12	12	129
Razem	I	5	2	-	-	1	1	9 (6,2)
	II	1	1	-	2	-	-	4 (2,8)
	III	57	26	18	3	11	14	129 (89)
	Razem	2	-	-	-	1	-	3 (2,1)
Cmentarzyska								
Ogółem		65 (44,8)	29 (20)	18 (12,4)	5 (3,5)	13 (9)	15 (10,4)	145

Skupisko modliborzyckie zajmuje odcinek przewężenia dna doliny parchańskiej o powierzchni ok. 2,5 km². Skupisko to charakteryzuje się najmniejszym stopniem nasycenia punktami osadniczymi KAK i jest najsłabiej czytelne planigraficznie. Tworzy je, jak dotąd, 5 stanowisk z materiałem KAK.

Skupisko dąbrowsko-stanomińskie zajmuje obszar środkowego odcinka doliny parchańskiej (o szerokości do 2 km) oraz przykrawędny fragment wysoczyzny zajęty przez eoliczne piaski pokrywowe. Obejmuje ono powierzchnię od ok. 4,8 km (powierzchnia zwartego rozprzestrzenia stanowisk) do ok. 8 km (powierzchnia maksymalnego zasięgu rozprzestrzenia stanowisk). Tworzy je 17 punktów osadniczych KAK oraz 1 znalezisko luźne (siekiery krzemiennej) ze wsi Stanomin. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że posiadamy informacje wyłącznie z badań powierzchniowych (podstawowych i weryfikacyjnych).

Skupisko nowińskie tworzę, sądząc na podstawie planigrafii oraz topografii stanowisk, dwa skupienia punktów osadniczych KAK. Pierwsze (okolice wsi Nowiny), położone w obrębie płata piasków eolicznych w strefie przykrawędnej wysoczyzny i skupione wokół licznych, niewielkich rozmiarów, często bezodpływowych zbiorników wodnych, tworzy 18 stanowisk zgrupowanych na powierzchni ok. 3,8 km. Drugie (okolice wsi Chlewiska), słabiej zaznaczone planigraficznie, zlokalizowane jest w obrębie końcowego odcinka doliny Kanału Parchańskiego. 12 usytuowanych tutaj stanowisk zajmuje powierzchnię ok. 5 km.

Skupisko(-a?) górnotężyńskie obejmujące obubrzeźny odcinek doliny parchańskiej, którą wykorzystuje rzeka Tażyna w obrębie przykrawędnej strefy wysoczyzny, grupuje największą liczbę punktów zasiedlenia KAK (65 stanowisk). Dyslokacja oraz stopień nasycenia osadnictwa KAK świadczą najprawdopodobniej o istnieniu w granicach skupiska górnotężyńskiego co najmniej kilku, jak dotąd bliżej nie zidentyfikowanych przestrzennie, kompleksów osadniczych jej społeczności. Stwierdzenie powyższe uzasadniają pośrednio dane o planigrafii wcześniej omówionych skupisk. Nawiązując do uwag wcześniejszych trzeba podkreślić, iż skupisko to należy obecnie do najlepiej rozpoznanych wykopaliskowo (por. ryc. 3 i tabelę 2). Z sumy 65 zinwentaryzowanych tutaj stanowisk KAK, szczegółową eksploracją objęto 11 punktów osadniczych.

C. Zagadnienie chronologii skupisk

Z łącznej liczby 143 stanowisk KAK można było datować 44, z czego 28 na podstawie wyłącznie cech technologii naczyń (dotyczy zespołów z fazy Illb - „IIIc” u wyraźnie zaznaczonej odrębności technologicznej) pozostałe natomiast - dzięki cechom technologiczno-stylistycznym ceramiki (por. tabelę 3). Stosunkowo wysoki wskaźnik proporcji stanowisk datowanych do stanowisk nieoznaczonych chronologicznie cechuje skupisko nowińskie (12 z 17), pozostałe skupiska natomiast charakteryzują się zbieżnymi proporcjami, jak 1:3.

Rozkład przestrzenny datowanych punktów osadniczych (por. tabelę 3 i ryc. 4) dostarcza szereg istotnych przesłanek dla ogólnej oceny chronologii poszczególnych skupisk, wśród których podkreślenia wymagają:

T a b e l a 3

Zestawienie punktów osadniczych KAK zgrupowania tażyńsko-parchańskiego ściślej datowanych w ramach schematu periodyzacji rozwoju społeczeństw KAK na Kujawach. W nawiasach podano procenty (%)

Fazy KAK	Skupiska			Poza skupiskami
	górnotażyńskie	nowińskie	dąbrowsko-modliborzycie - stanomińskie	
IIa			Gąski 17, s. t.	
IIb	Opoki 7 os. starsze, s. t. Opoki 7 os. młodsze, s. t. Podgaj 6a, s. t.			
IIb-IIIa			Modliborzycze 2, s.	
IIIa	Goszczewo 13, s. t. Przybranowo 10, s. t.			Marcinkowo 1, s. t.
IIIb		Chlewiska 1, s. Chlewiska 56, s. t.		
IIIb-c	Goszczewo 14, s. t. Goszczewo 16, s. t. Opoki 2, t. Opoki 5b, t. Opoki 14, t. Podgaj 41, t. Przybranówek 24, t. Straszewo 8, t.	Chlewiska 9, t. Chlewiska 10, t. Chlewiska 13, t. Chlewiska 18, t. Chlewiska 32, t. Chlewiska 34, t. Chlewiska 61, t. Chlewiska 103, t.	Dąbrowa Biskupia 57, t. Dąbrowa Biskupia 57, t.	Gęsin 32, t.
"IIIc"	Opoki 4, t. Opoki 8, t. Początkowo 23, t. Podgaj 13, t. Podgaj 32, s. t.	Chlewiska, 85, t.	Stanomlin 18, t. Stanomlin 22, t. Stanomlin 33, t.	
III	Broniszewo 5, t. Podgaj 25, t. Staszewo 30, t. Staszewo 33, t.	Chlewiska 99, t.		
	22 (33,9)	12 (40)	5 (27,8)	2 (40)
				2 (15,4)
				2 (8,7)

s - datowanie oparte na cechach stylistyki naczyń; t - datowanie oparte na cechach technologii.

- najstarszy zespół KAK (Gąski, gm. Gniewkowo, stan. 17) datowany na wczesny odcinek fazy Ha (E. Czerniak, L. Czerniak 1985:37 n.; L. Domańska, A. Koško 1977:45 n.), zarejestrowano na terenie skupiska gąsecko-parchańskiego;

- kompleksy stanowisk datowane na fazy IIb - IIIa zarejestrowano na obszarze skupisk: modliborzycznego (1 stanowisko) oraz górnotążyńskiego, w granicach którego zinwentaryzowano wszystkie pozostałe (5 stanowisk) punkty zasiedlenia KAK z tychże faz;

- w grupie danych bezpośrednich, znaczących informacji (m.in. dla modyfikacji schematu periodyzacji konwencjonalnej rozwoju KAK fazy II na Kujawach) dostarczają obserwacje nawarstwienia się obiektu kultury pucharów lejkatych (KPL) z fazy HIC na obiekt KAK z wczesnego odcinka fazy IIb, odnotowane na stan. 6A w Podgaju, gm. Aleksandrów Kuj. (ryc.5). Na podstawie analizy chronologicznej stylu ceramiki KPL, datowanego na lata ok. 2600/2550-2500 BC, można było ustalić - w powiązaniu ze stratygrafią - iż osadnictwo KAK jest starsze od górnej cezury rozwoju osiedla KPL - konkretnie datować je na lata sprzed 2500 BC. Dane o chronologii osadnictwa KAK w Podgaju, stan. 6A pozwalają uściślić datowanie bezwzględne przełomu podfazy IIIa/IIIb KAK na Kujawach na lata ok. 2600-2500 BC (P. Chachlikowski 1989);

- kompleksy stanowisk datowane na fazy IHb - HIIIC" zarejestrowano na terenach wszystkich wyróżnionych skupisk. Wszelako podkreślenia wymaga fakt, że na terenie skupisk: nowińskiego i dąbrowsko-stanomskiego brak punktów osadniczych starszych od fazy IHb - "IIIc".

Powyższe obserwacje upoważniają do wniosku, że ostatnie dwa skupiska (szczególnie nowińskie) reprezentują wyłącznie przejawy osadnictwa KAK z późnych faz rozwoju jej społeczeństw.

D. Zagadnienie form zasiedlenia

Wśród udokumentowanych wykopaliskowo form zasiedlenia społeczności KAK zgrupowania tążyńsko-parchańskiego można wyodrębnić: osady wielodomowe (3 punkty osadnicze) i jednodomowe (2 punkty osadnicze) oraz pozostałości krótkotrwałego, najpewniej przelotnego zasiedlenia o charakterze obozowisk-koczowisk (6 punktów osadniczych).

Zabudowę dwóch dobrze rozpoznanych osiedli wielodomowych tworzyło od 3 (Opoki, stan. 7) do mini 3-4 (Przybranowo, stan. 10) domostw, przypuszczalnie o typie konstrukcji częściowo wziemnych wespół z kompleksem towarzyszących im obiektów gospodarczych o zróżnicowanym przeznaczeniu. W przypadku budowli mieszkalnych tego typu z Przybranowa, stan. 10 (Informator Archeologiczny 1980:46 n., ryc. 6) miały one lekko trapezową formę przyziemia o wymiarach: 3 m x 4 m x 2,1 m x 2,5 m (ob'. 11), ok. 3 m x 4,1 m (ob. 4) oraz 2,6 m x 4,3 m x 2,6 m x 4,7 m (ob. 16), przy maksymalnej głębokości wkopania w podłoże gleby do ok. 1,1 m (ryc. 7). O bliższych szczegółach konstrukcji (ścian, zadaszania i morfologii wnętrza) omawianej formy domostwa informują obserwacje obiektów 11 i 16 (ryc.8). Nieznany stopień zniszczenia

stanowiska ogranicza możliwości dokonania dokładnej oceny wielkości osiedla oraz pełnego rozpoznania rozplanowania obiektów mieszkalnych. Można jednak przyjąć, iż pierwotna wielkość osiedla wynosiła przypuszczalnie od ok. 900 m² do ok. 1200 m², z czego zachowało się ok. 30% jego zagospodarowanej powierzchni. Domostwa ulokowano najprawdopodobniej na planie półowalu o średnicy (mierzonej odległością między obiektami tego typu na zachowanych przeciwległych krańcach osiedla) min. 26 m. Za słuszością proponowanej interpretacji przemawia charakterystyczna orientacja odkrytych budowli mieszkalnych (ob. 4, 11 i 16), kolejno: północny wschód - północny zachód, północ - południe i północny zachód - południowy wschód. Zwartą zabudowę osiedla tworzyło, oprócz wymienionych konstrukcji mieszkalnych, kilkanaście obiektów gospodarczych silnie zróżnicowanych funkcjonalnie między sobą, jak np. bliżej zinterpretowane paleniska, czy też wyodrębnione miejsca przetworstwa kamienia o funkcji specjalistycznych warsztatów.

Na stanowisku 7 w Opokach (ryc.9) zarejestrowano dwie fazy zasiedlenia KAK, o zróżnicowanym charakterze zagospodarowania osiedli (ryc.10), obydwu datowanych w ramach późnego odcinka fazy Ib (M.A. Andrałojć, M. Woźniak 1988; Informator Archeologiczny 1981:41 n.; 1983:90 n.). Starsze z nich, o powierzchni od ok. 670 m² (zasięg zwarty) do ok. 890 m² (zasięg maksymalny), było mniej zwarte przestrzennie i charakteryzowało się mniejszym stopniem intensywności przejawów użytkowania (sądząc po nikłym nasyceniu ceramiką naczyniową). Na terenie tej osady odkryto 12 obiektów ziemnych, w tym: 3 mieszkalne, 8 gospodarczych oraz 1 o funkcji obrzędowej. Zarejestrowane konstrukcje osadowe hipotetycznie o przeznaczeniu mieszkalnym (ob. 51, 78, 96), przedstawiają się w rzucie poziomym jako czworokąty, o wymiarach przyziemia ok. 2, 20-2, 80 m x 1, 40-1, 60 m, przy zachowanej głębokości od ok. 0,3 (ob. 51, 78 - ryc. 10) do ok. 0,7 m (ob. 96). Obiekty te, wszystkie zorientowane dokładnie na osi północ-południe, rozlokowano rzędowo w dość regularnych odstępach (ryc.11). Poza strefą zwanego zagospodarowania osiedla na północno-wschodnim stoku wzniesienia (opadającym w kierunku rzeki Tażyny) odkryto - niestety bez szerszego kontekstu - obiekt 196. W części zachodniej jego obwodu zarejestrowano pozostałości 4-5 w różnym stopniu przepalonych naczyń ulokowanych półkoleście wokół paleniska na dnie „jamy” (ryc. 12). Intencjonalne poddanie działaniu ognia selektywnie dobranych naczyń zdobionych (niezasobowych), jak też ich układ (półkoleście w kierunku rzeki) nie mogą, jak sądzimy, uzewnętrznić in extenso działalności gospodarczej. Sugerują one, naszym zdaniem, istnienie pozautylitarnego sensu tego typu praktyk, funkcjonujących według zasad o charakterze obrzędowym (ewentualnie obrzędowo-utylitarnym). Brak nam, jak dotychczas, analogii dla obiektu 196 wśród obserwacji osadowych dotyczących KAK z terenu Niżu Polski.

Drugie, młodsze osiedle KAK na stan. 7 w Opokach (niestety rozpoznane fragmentarycznie - por. ryc. 10) charakteryzuje się bardziej zwartą zabudową i relatywnie mniejszą powierzchnią zagospodarowania. W jego obrębie odkryto 3 obiekty - tzw. „jamy” gospodarcze o bliżej nie określonym przeznaczeniu. Sądząc także na podstawie znacznego nagromadzenia w „warstwie” i obiektach fragmentów ceramiki pochodzących z niewielkiej liczby naczyń, tu-

tejsze pozostałości „młodsze” osiedla KAK dokumentują najpewniej przejawy intensywnej wprawdzie, lecz krótkotrwałej działalności gospodarczej.

Zbliżoną formę Zasiedlenia (dwudomowego? osiedla) reprezentują najprawdopodobniej pozostałości KAK z fazy IIa zarejestrowane na stan. 1 w Marcinkowie (ryc.13). Przypuszczenie takowe opieramy na obserwacji rozprzestrzenienia źródeł ruchomych oraz obiektów, tzw. "jam" (ryc. 14). Na powierzchni ok. 870-900 m² tworzą one dwie, wyraźnie zaznaczone koncentracje (każda o powierzchni zwartego zagospodarowania ok. 230 m²) o stosunkowo dużym stopniu nasycenia materiałem kulturowym (m.in. ok. 1200 fragmentów naczyń).

W przypadku względnie całościowego rozpoznania stan. 56 w Chlewiskach (ryc.15) zarejestrowano pojedynczą naziemną konstrukcję słupową o wymiarach przyziemia 4,7 x 3,6 x 5,3 x 5,4 m (ryc.16; por. Informator Archeologiczny 1983:26). Strefa podomowa charakteryzuje się dużym stopniem nasycenia materiałem antropogenicznym (1500 przedmiotów, w tym 1393 fragmentów naczyń)

i zwartym zasięgiem przejawów zagospodarowania na powierzchni ok. 90 m². Maksymalna powierzchnia zagospodarowania stanowiska przez społeczności KAK, tj. maksymalny zasięg rozprzestrzenienia tutejszych jej pozostałości, wynosiła natomiast ok. 280 m² (por. ryc. 15 i 16).

Zbliżoną morfologicznie formę zasiedlenia reprezentują pozostałości odkryte na stan. 16 w Goszczewie (Informator Archeologiczny 1982:33 n.). Materiały KAK datowane wstępnie na fazę IIb-IIIa, tworzyły na stanowisku dwie koncentracje, zlokalizowane na kulminacji (koncentracja I) oraz środkowej i dolnej partii stoku (koncentracja II), cyplowatej, piaszczystej wyniosłości terenu (ryc.17). Uwagę naszą skupimy na koncentracji I. Charakteryzuje się ona największą powierzchnią zwartego rozprzestrzenienia artefaktów, wynoszącą ok. 110 m² oraz największym stopniem nasycenia materiałem kulturowym (ryc. 18). Odkryto tutaj fragment naziemnej konstrukcji słupowej, co do której brak nam, wobec niepełnych obserwacji (ściślej - dewastacji pierwotnego układu źródeł), szczegółów dotyczących wymiarów i formy przyziemia.

Na obszarze omawianego zgrupowania zarejestrowano także punkty osadnicze, które dotyczą, sądząc z faktu nieodkrycia śladów obiektów podomowych, stosunkowo nietrwałych (może szałasowych?) konstrukcji naziemnych o charakterze obozowisk-koczowisk. Są one trudno uchwytnie lub wręcz niewykrywalne w trakcie badań wykopaliskowych, znaczone jedynie planografią różnosurowcowych źródeł, którym towarzyszyły niekiedy tzw. "jamy" gospodarcze o bliżej nie określonej funkcji (por. także obserwacje T. Wiślańskiego z badań w Nowinach i Zarębowie). Na przykład w przypadku 5 stanowisk tego typu zarejestrowano: jedną (Modliborzyce, stan. 2 - T. Wiślański 1966a:242; Podgaj, stan. 6A - por. ryc. 19 i 20: Goszczono, stan. 16, koncentracja II - por. ryc. 17 \ dwie (Gąski, stan. 17 - E. Czerniak, L. Czerniak 1984:33 n; L. Domańska. A. Koško 1977:47 n.), maksymalnie, cztery sześć (Nowiny, stan. 1 T. Wiślański 1966a:143 n.; 1966b: ryc. 4ft 1769:103). Zastrzec winniśmy, iż wobec braku całościowej publikacji źródeł % badań w Nowinach nie ma pewności, że wszystkie zarejestrowane tutaj obiekty reprezentują pozostałości

jednoczasowego zasiedlenia „jam” o charakterze przydomowym . Na podstawie dotychczasowego rozpoznania omawianej formy zasiedlenia (szczegółowej inwentaryzacji materiału napowierzchniowego i badań wykopaliskowych) stwierdzić można, iż ich wielkość wynosiła: przy zwartej powierzchni zagospodarowania (tj. zwartego pola rozrzutu materiału kulturowego) ok. 75 m (Goszczewo, stan. 16, koncentracja II - ryc. 17); ok. 120 m² (Podgaj, stan. 6A ryc. 19, 20) i ok. 420 m² (Goszczewo, stan. 13) oraz przy maksymalnej powierzchni zagospodarowania, tj. maksymalnego pola rozrzutu materiału kulturowego ok. 330 m² (Goszczewo, stan. 16, koncentracja II); 620 m² (Podgaj, stan. 6A) i ok. 890 m² (Goszczewo, stan. 13 - ryc. 21).

Szczególną formę zasiedlenia KAK reprezentują specjalistyczne miejsca eksploatacji morenowych złóż eratyków skał niekrzemionkowych - kopalnie. Zbadano dotąd jedno obozowisko-kopalnię społeczności KAK na stan. 13 w Goszczewie, z wczesnego odcinka fazy IIa (ryc.21). Odkryte elementy zagospodarowania jego wnętrza reprezentują zwartą strukturę funkcjonalną, którą pierwotnie tworzyły: wybierzyska eratyków, sondy poszukiwawcze, warsztat kamieniarski oraz strefa podomowa. Surowiec kamienny wydobywano tutaj sposobem drążenia niewielkich wkopów - właściwie rozgrzebisk (por. P. Chachlikowski, „Stan badań...” - w tymże tomie; P. Chachlikowski 1990).

W spojrzeniu na formy zasiedlenia analizowanego zgrupowania KAK wielu istotnych informacji (m.in. dla charakterystyki gospodarczej strefy zachowań jej społeczności) dostarcza perspektywa chronologiczna. Po pierwsze, w materiałach KAK z faz IIb i IIIa rejestrujemy, ograniczone do tego okresu, zjawisko różnicowania funkcjonalnego jej form zasiedlenia. uwarunkowanych m.in. powstaniem specjalistycznych kierunków działalności w zakresie gospodarki żywnościowej oraz gospodarki surowcowej (kamieniarstwa). Wśród udokumentowanych przejawów tego zjawiska wskazać należy przede wszystkim na formę trwałego osiedla wielodomowego (Przybranowo, stan. 10 - faza IIa; Opoki, stan. 7, osiedle „starsze” - późny odcinek fazy IIb; Marcinkowe stan. 1 - faza IIa), przy występowaniu - równolegle - punktów osadniczych o charakterze obozowisk-koczowisk (Podgaj, stan 6A - wczesny odcinek fazy IIb; Upoki, stan. 7, osiedle „młodsze” - późny odcinek fazy IIb) jak również na kopalnię eratyków (Goszczewo. stan. 13 - faza IIa). Można przypuszczać, że wymienione wyżej formy zasiedlenia stanowiły pierwotnie element złożonego, jak dotąd bliżej nie rozpoznanego, systemu przestrzennego zagospodarowania „klasyczo-amforowej” ekumeny górnotażyńskiej KAK. Po drugie, należy podkreślić, że obozowiskowa, krótkotrwała forma zasiedlenia jest dominującą zdecydowanie formą osadnictwa „późnoamforowego” (tj. z faz IIIb 1 „Ilic”). Szeregu udokumentowanych terenowo obserwacji osadowych tego rodzaju dostarczają skupiska: nowińskie, górnotażyńskie i dąbrowsko-stantomińskie. Ówczesne punkty osadnicze są prawie zawsze gorzej czytelne archeologicznie, tj. mniejsze przestrzennie, słabo nasycone materiałem kulturowym i na ogół pozbawione trwalszych urządzeń gospodarczych. Brak jest ponadto w przypadku większości eksplorowanych stanowisk 'z wyjątkiem stan. 56 w Chlewiskach': znalezisk trwałych konstrukcji mieszkalnych.

Obiekty sepulkralne KAK na terenie omawianego zgrupowania rozpoznano w znikomym stopniu. Znane są tylko: 1 cmentarzysko megalityczne w miejscowości Grabie-(3 groby skrzynkowe - T. Wiślański 1966a:133), obiekt o przypuszczalnie zbliżonej konstrukcji grobu ze stan 5a w Opokach oraz mniej pewnie powiązany z tą kulturą grobowiec megalityczny z Gąsek (A.Koško 1971: 20). Brak szczegółowych informacji źródłowych na temat wzmiankowanych odkryć nie upoważnia do charakterystyki obrzędowości grzebalnej społeczności KAK. Można jedynie stwierdzić, iż ludność „amfor kulistych” lokowała grobowce poza strefą doliny parchańskiej (tj. poza strefą zwartej ekumeny jej osadnictwa) na terenie przykrawędnej strefy wysoczyzny (por. ryc. 3). Bliższych informacji, dotyczących jednak wąskiego wycinka rytuału pogrzebowego społeczności tej kultury, dostarczyły badania stan. 17 w Gąskach. Zaobserwowano tutaj mianowicie czynność złożenia fragmentu szkieletu zmarłego (fragment czaszki, żuchwa) w obrębie osiedla, w tzw. grobie podrzędnym (L. Domańska, A. Koško 1977).

III. ZARYS GENEZY ROZWOJU KAK

Na zakończenie zamierzamy podjąć następujący problem: w jakim stopniu informacje dotyczące tażyńsko-parchańskiego zgrupowania KAK korespondują z szerszą - mezoregionalną koncepcją genezy i rozwoju KAK (A.Cofta-Broniewska, A. Koško 1982:71 n.; E. Czerniak, L. Czerniak 1985:23 n.; L. Czerniak 1980: 162 n.; por. też w tymże tomie: L. Czerniak, „Kultura...”; A. Koško, „Kultura...”; 3. Czebreszuk, „Późny horyzont...”). Winniśmy wyjaśnić, że pojęcie genezy implikuje, w naszym rozumieniu, zarówno proces uformowania się KAK, a więc jej początku, jak też procesy formowania się specyficznych cech kulturowych w poszczególnych fazach rozwoju tej kultury (P. Chachlikowski 1989). W takim ujęciu genezy KAK, tj. jako procesu ciągłego kształtowania się jej struktury genetycznej przy współdziałaniu komponentów wielorakich kultur środkowoeuropejskich od środkowego neolitu do interstadium epok neolitu i brązu (INB), można podjąć próbę charakterystyki jej rozwoju w ramach horyzontów: „wczesno-”, „środkowo-” i „późnoamforowego”.

Horyzont „wczesnoamforowy”. Dane bezpośrednio, którymi dysponujemy, nie upoważniają do głębszej oceny „rejonowego” procesu formowania się KAK. W interpretacji tego procesu uderza przede wszystkim brak w granicach badanego rejonu materiałów datowanych na fazę I oraz śladowa obecność zespołów z fazy IIa (1 stanowisko - Gąski, stan. 17). Dla wyjaśnienia tego zjawiska należy odwołać się do informacji z zakresu pozycji KAK w sekwencji kultur środkowego i późnego neolitu, a konkretnie - zawartych w odpowiedzi na pytanie: w jakiej konfiguracji relacji kulturowych badanego rejonu pojawia się

Na podstawie badań sondażowych (ratowniczych) ZBK IP UAM przeprowadzonych przez autorów niniejszego opracowania. Działalność „eksploracyjna” ówczesnego właściciela pola zniszczyła znacznie „jamę” grobową oraz kamienną konstrukcję jej obstawy (skrzynię?). Dlatego też w trakcie badań interwencyjnych zarejestrowano jedynie szczątkową partię wkopu pierwotnego wraz z fragmentem naczyń KAK in situ.

i funkcjonuje KAK (ryc.22). Tak więc istotny wydaje się przede wszystkim fakt incydentalnej penetracji rejonu przez ludność mezolityczną, której przejawy rejestrujemy tylko na terenie ograniczonym do strefy biellic środkowego oraz końcowego odcinka Kanału Parchańskiego (od okolic Stanomina na zachodzie, Dąbrowy Biskupiej do - najdalej na wschód - okolic Chlewisk). Wypada przypomnieć w tym miejscu, że jest to obszar (wyłącznie) ekumeny „późnoamforowej” (z fazy IIIb-„III”c), a konkretnie skupisk: nowińskiego oraz dąbrowsko-stanomińskiego, na którym brak zespołów starszych od fazy IIb. Fakt ów stanowi istotne przesłankę dla interpretacji „rejonowego” procesu genezy KAK. Mianowicie, obserwacje te wobec długiej tradycji rozwoju gospodarki neolitycznej w tym rejonie, już od wczesnego neolitu, oraz jej intensywnego rozwoju w okresie środkowego neolitu, a więc w okresie powstawania KAK, uzasadniają hipotezę, która wyklucza ludność mezolityczną jako czynnik biorący udział w uformowaniu się „wczesnej” KAK. Należy zauważyć też, że badany teren w przewadze o pokrywie biellicowej (w tym eolicznej) jest intensywnie zasiedlony w okresie środkowego neolitu przez ludność KPL z fazy II-IIIa, którą synchronizujemy właśnie z wczesną fazą rozwoju społeczeństw KAK. Informacje te, wobec wielonurtowości rozwoju kulturowego społeczeństw tego okresu, wymagają, w tym miejscu krótkiego komentarza. Otóż niewielkie płaty gleb czarnych zamieszkuje ówczesnie ludność kultury późnej ceramiki wstęgowej (KPCW). Typowe dla tej kultury osiedla odkryto na zachodnim brzegu Tążyny w obrębie krawędzi wysoczyzny - w Grabiach, stan. 4 (Informator Archeologiczny 1982:26 n.) i Opoczkach, stan. 7 (Informator Archeologiczny 1982:49 n.). Punkty osadnicze KPCW zinwentaryzowano również na przeciwległym brzegu tej rzeki, w obrębie płata czarnych ziem w okolicach Służewa. W strefie doliny Tążyny natomiast, o pokrywie biellicowej i eolicznej, przypomnijmy - zasiedlonej przez ludność KPL z fazy I/II-IIIa - zauważa się powstawanie synkretycznych zespołów kulturowych z tradycjami KPCW, rozpoznawanych już w materiałach z młodszego odcinka fazy II KPL (Przybranówek, stan.

43 - m.in. ceramika, import miedzi - por. Informator Archeologiczny 1981:44 n.), a zwłaszcza z fazy IIIa (Podgaj, stan. 7A - m.in. trapezowata chata z ciągłym rowkiem fundamentowym oraz cechy technostylistyczne naczyń por. Informator Archeologiczny 1983:49 n.; 1984:46). Jeśli w tym miejscu odwołamy się do hipotezy zakładającej, że zjawisko synkretyzacji jest procesem prowadzącym do transformacji KPCW w KAK w strefie gleb czarnych, co zostało stwierdzone w przyległej od zachodu strefie zwartego występowania tego typu gleb okolic Równiny Inowrocławskiej (E. Czerniak, L. Czerniak 1984:23 n.; L. Czerniak 1980:162 n.), to można przyjąć tłumaczenie, że brak stanowisk wcześniejszych w naszym rejonie jest wynikiem nierównomiernego stanu badań terenowych, a szczególnie braku intensywnych badań płata „czarnoziemnego”. Potwierdzeniem takiej interpretacji może być fakt, iż jedyne w tej strefie stanowisko z fazy IIa, zarazem najstarsze, położone jest co prawda już w strefie gleb biellicowych, ale w bezpośrednim sąsiedztwie przylegającej doń od zachodu strefy gleb czarnych.

Horyzont „klasycznoamforowy” (fazy IIb-IIIa). W okresie tym rejestrujemy wyraźny rozwój ekumeny ludności „amfor kulistych”, czytelny m.in. poprzez stabilizację jej osadnictwa w strefie gleb bielicowych, czego dowodzi wzrost ilości punktów osadniczych. Istotnych informacji dotyczących tego procesu dostarczyły badania obszaru dolnego odcinka Tażyny. Mianowicie zaobserwowano tutaj, że intensywne osadnictwo KPL z faz II i IIIA ulega gwałtownemu spadkowi w okresie rozwoju KPL w fazach IIIB i IIIC, zanikając zupełnie w horyzoncie późnopucharowym (z faz IV i V). Procesowi temu towarzyszy znaczny wzrost punktów osadniczych KAK z faz II i IIa. Tak wyraźny zanik osadnictwa KPL z faz II i IIa na rzecz osadnictwa „klasycznoamforowego” upoważnia do wniosku, że moment ekspansji przestrzennej tej ostatniej jest ściśle skorelowany z redukcją ekumeny tej pierwszej. Obserwacje powyższe dają podstawy hipotezie genezy rozwoju „klasycznoamforowej” KAK jako sukcesorki KPL z faz II i IIa (por. A. Kosko, „Kultura...” - w tymże tomie oraz P. Chachlikowski 1989). Wspomniany proces polegał, naszym zdaniem, na stopniowym „wchłanianiu” przez grupy KAK z faz IIb i IIa tradycji kulturowych KPL horyzontu klasycznopucharowego. Szczególnie czytelne wydają się pośrednio udokumentowane - zależności tego typu w zakresie technologii produkcji roślinnej, nawiązujące do późnoneolitycznych tradycji gospodarki żywnościowej, egzemplifikowane (pośrednio) m.in. poprzez zróżnicowanie funkcjonalne „amforowych” form zasiedlenia (w tym szczególnie w istnieniu trwałych, wielodomowych osiedli, nawiązujących planimetrycznie do osiedli klasycznopucharowych) oraz intensyfikację przetwórstwa kamienia (por. P. Chachlikowski, „Stan badań...” - w tymże tomie). U podstaw stabilizacji osadnictwa KAK w strefie gleb bielicowych oraz intensyfikacji działalności kamieniarskiej jej społeczeństw w okresie horyzontu „klasycznoamforowego”, leżała najpewniej intensyfikacja produkcji roślinnej w ogólnej strukturze zaspokajania potrzeb żywnościowych ówczesnych społeczeństw KAK.

Horyzont „późnoamforowy” (fazy IIIb-„IIIc”). Jednym z istotniejszych przejawów rozwoju KAK w tym okresie jest znaczny rozwój przestrzenny ekumeny jej społeczeństw, wykraczającej wówczas, co należy wyraźnie podkreślić, poza granice doliny parczańskiej. Głównym przejawem tego procesu jest pojawienie się, równoległe do funkcjonujących wcześniej, nowego krajobrazowo typu osadnictwa w środowisku luźnych piasków eolitycznych, skupionego wokół licznych, mniejszych, często bezodpływowych zbiorników wodnych. Należy przede wszystkim zauważyć, że rozwój ekumeny „późnoamforowej” inicjuje - o czym niżej - rozwój „ogólnoośrodkowych”, agrarnych form eksploatacji strefy gleb bielicowych. Wniosek powyższy nasuwają wyniki analizy topografii osadnictwa oraz form osiedli KAK z faz IIIb-„IIIc”. Co się tyczy pierwszej kwestii, zakładamy, iż dobór siedlisk był w jakimś stopniu skorelowany z profilem gospodarki żywnościowej. Należy jednak zastrzec, że wymowa tych danych jest złożona, nie podlegająca i nie poddająca się jednoznacznej interpretacji, zwłaszcza w tak krótkim i aspektowym opracowaniu. Dlatego też odwołujemy się do jednego, wąskiego wycinka tego zagadnienia, a mianowicie wskaźnika opisującego sytuację, gdy osadnictwo KAK inicjuje zasiedlenie da-

nego stanowiska. We wnioskach z analizy informacji zawartych w tabeli 4 wyeksponowania wymagają wyraźne symptomy roli KAK jako czynnika inicjującego na szerszą skalę osadnictwo neolityczne w obrębie skupiska nowińskiego, przypomnijmy, datowanego bezspornie na fazy IIIb-„IIIc”. Rozwijający się w pierwszej połowie 1NB model kultury o tradycjach KAK, preferujący formy specjalizacji gospodarczej (przypuszczalnie w dziedzinie chowu), przyczynia się nie tylko do powstania nowej dla niej ekumeny, ale również wzmacnia mobilność grup „późnoamforowych”. Najistotniejszym, zarazem czytelnym na gruncie źródłowym, przejawem tego zjawiska jest zauważalny w okresie fazy IIIb-„IIIc” zanik większych przestrzennie i trwale zagospodarowanych punktów osadniczych na rzecz małych form zasiedlenia - o charakterze obozowisk-koczowisk (por. rozdz. IID.).

W okresie fazy IIIb-„IIIc” rozwoju KAK na terenie zgrupowania tążyńsko-parchańskiego obserwujemy stopniowy proces „wchłaniania” przez nią obcych genetycznie komponentów kulturowych. Na gruncie źródłowym (głównie ceramiki) proces ów jest rozpoznawalny poprzez tworzenie się zespołów synkretycznych, wśród których nie zawsze zauważalny jest, co należy podkreślić, nadrzędny udział cech „późnej” KAK. Przebieg tych procesów należy do kręgu zagadnień bardzo słabo, jak dotychczas, rozpoznanych. Z tych też względów, aspektowego przedstawienia wymagają istotne dla danej problematyki 4 nowo pozyskane zbiory ceramiki. Zastrzec winniśmy w tym miejscu, że pomijamy w ich charakterystyce uszeregowanie chronologiczne. Uzewnętrzniają one trzy warianty przejawów obecności tradycji „amforowej”, rozpoznanej w zespołach z okresu INB na płaszczyźnie analizy cech techno-stylistycznych naczyń.

Pierwszy z nich, o bezwzględnie zaznaczonej dominacji tradycji KAK uzewnętrzniają materiały z fazy IIIb KAK. Najpełniej odzwierciedla dane zjawisko zespół ze stan. 56 w Chlewiskach (por. L. Czerniak, M. Szmyt, „Z badań...”; J. Czebreszuk, „Późny horyzont...” - w tymże tomie). Jest ponadto bardzo prawdopodobnie, iż zbieżny stan kultury prezentują materiały ze wzmiankowanej już w literaturze przedmiotu osady z Chlewisk, stan. 1 (dawniej Nowiny, stan. 1 - T. Wiślański, 1970:190).

Drugi z badanych wariantów wiąże się z bardziej zróżnicowanym układem czynników współtworzących strukturę genetyczną zespołów, wśród których komponent KAK jest jednym z wielu, o mniejszym lub większym stopniu udziału. Najsilniej owo zjawisko sygnalizuje nowo rozpoznana stylistyka „podgajsko-zarębowska”, reprezentowana m.in. przez materiały ceramiczne ze stan. 32 w Podgaju (por. J. Czebreszuk, „Późny horyzont...” - w tymże tomie). Zespół ten charakteryzuje się urozmaiconą strukturą cech technologii naczyń, którą współtworzą elementy tradycji: KAK (10%), KPL (ok. 40%), „leśno”-wschodnioeuropejskie (25%) i schyłkowe neolityczne (ok. 25%) oraz niskim stopniem intensywności zdobnictwa (nie więcej niż 3% ogółu fragmentów naczyń), przy co należy podkreślić - „standardowych” dla INB wątkach zdobniczych (np. od-ciski sznura, małych dołków).

Trzeci wariant, ostatni z rozpoznanych, uzewnętrznia rolę KAK jako istotnego substratu rozwiniętych wczesnosobrazowych zespołów kulturowych, re-

Tabela 4

Pozycja KAK w sekwencji zasiedlenia punktów osadniczych na obszarze zlewni Tażyny - Kanału Parchańskiego. W nawiasach podano procenty (%)

Skupiska	Wyłącznie KAK na stanowisku	KAK w sekwencji. osadniczej stanowiska		
		pierwsza	w środku	ostatnia
Górnotą- żyńskie	1 (1,8)	12 (21,1)	41 (71,9)	3 (5,3)
Nowińskie	3 (9,7)	10 (32,3)	16 (51,6)	2 (6,5)
Dąbrowsko- -stanomińskie		5 (29,4)	12 (70,6)	-
Modlibo- rzyckie	-	-	3 (60)	2 (40)
Gąsecko- -parchańskie	2 (16,7)	3 (25)	6 (50)	1 (8,3)
Suma ²	6 (4,1)	30 (20,7)	78 (53,8)	8 (5,5)

Procent liczony od sumy stanowisk z pełną pulą danych dla badanego zakresu.

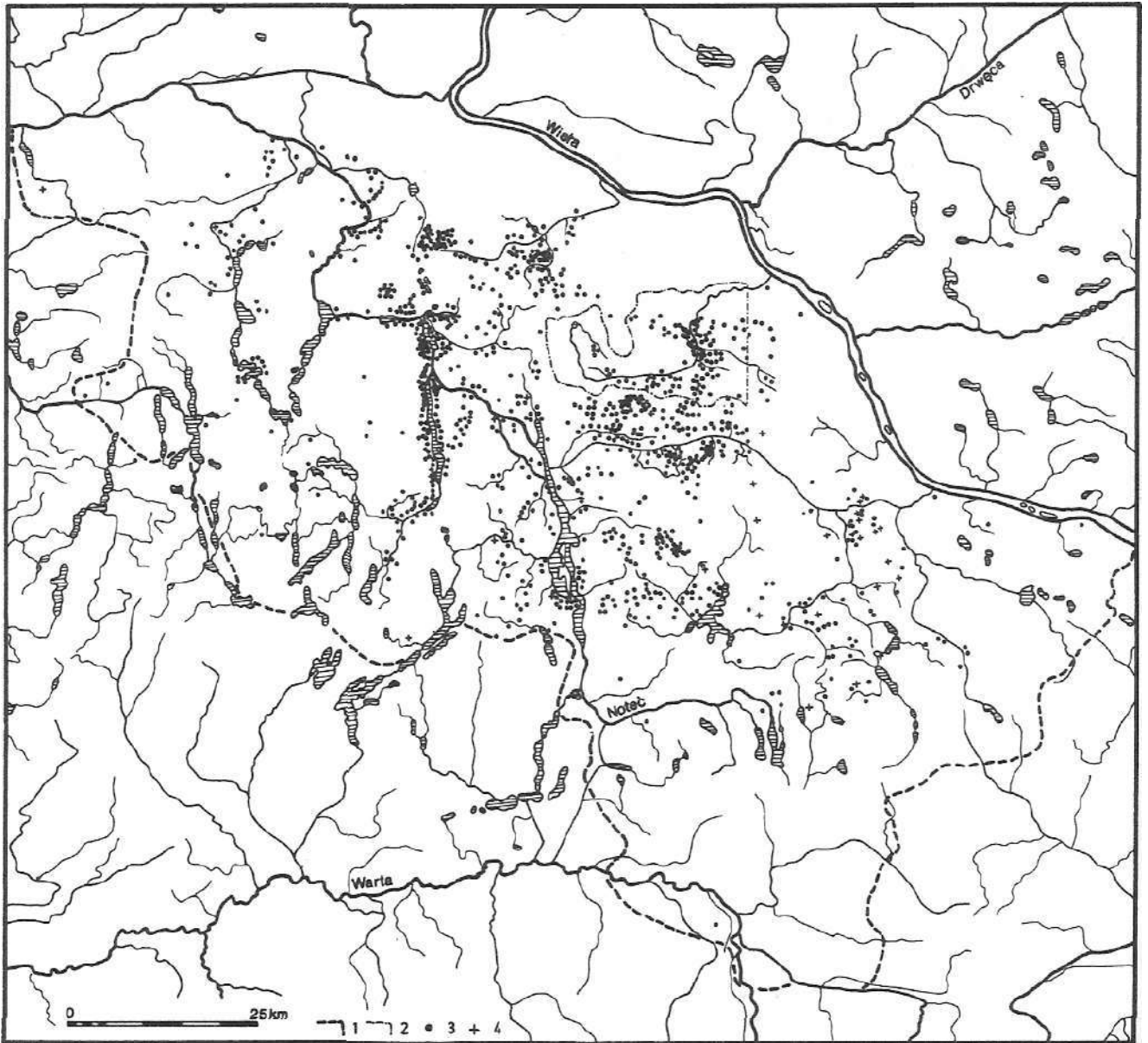
Procent liczony od ogólnej sumy stanowisk KAK w zgrupowaniu (145).

prezentowanych m.in. przez materiały z Goszczewa, stan. 14 (3. Czebreszuk 1987:199 n.) i Opok, stan. 7 (M.A. Andrałojć, M. Woźniak 1988). Wśród elementów tradycji KAK w inwentarzu goszczewskim wskazać można na reguły wytwórczości naczyń (w sumie nie mniej niż 40% fragmentów naczyń na tym stanowisku można łączyć z amforową tradycją technologiczną), mikromorfologii (krawędzie typu 17 i 18) oraz pewnych cech makromorfologii. Zespół ze stan. 7 w Opokach reprezentuje (wyłączywszy makromorfologię) zbieżne proporcje udziału cech tradycji KAK (w technologii wykonania naczyń ok. 25%). Należy dodać, że komentowany tutaj stan kultury INB może być potencjalnie reprezentowany przez większą liczbę inwentarzy ze stanowisk rozpoznanych powierzchniowo, na których zarejestrowano współwystępowanie materiałów o cechach technologii typowej dla naczyń „późnej” KAK, łącznie z synkretycznymi zespołami wczesnej epoki brązu.

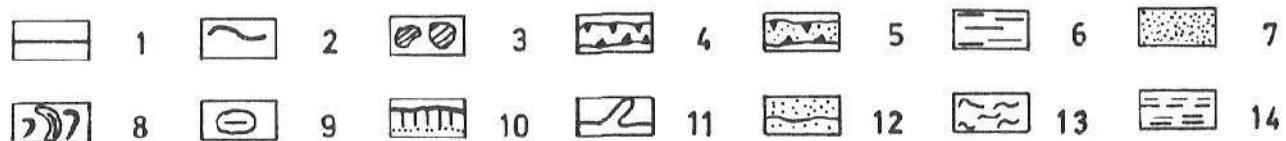
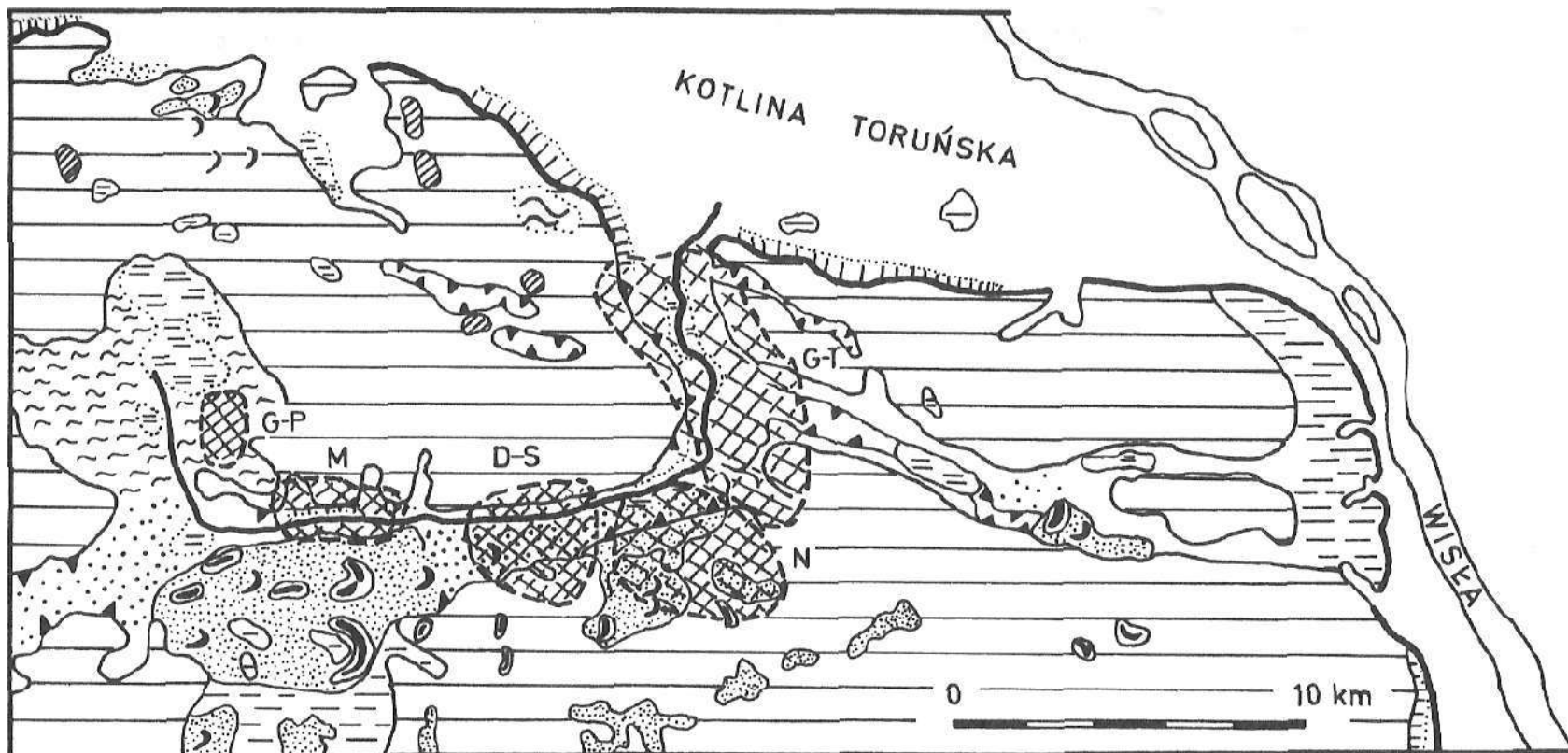
LITERATURA

Andrałojć M.A., Woźniak M. (1988): Osadnictwo neolityczne i wczesnobrązowe w Opokach, woj. wrocławskie, stanowisko 7, Inowrocław.
Chachlikowski P. (1989): Z badań nad chronologią późnego neolitu wschodniej części strefy wielkodolinnej Niżu, „Folia Praehistorica

- Posnaniensia", t. IV, (w druku); (1990): Późnoneolityczne wybierzysko niekrzemionkowych surowców skalnych. Goszczewo (stan. 13), gm. Aleksandrów Kujawski, woj. Włocławek, „Folia Praehistorica Posnaniensia”, t. V, (w druku).
- C h u r s k a Z. (1978): Środowisko geograficzne rejonu Inowrocławia, (w:) Dzieje Inowrocławia, t. 1, Warszawa-Poznań-Toruń, s. 15-55.
- C o f t a - B r o n i e w s k a A., K o s k o A. (1982): Historia pierwotna społeczeństw Kujaw, Warszawa-Poznań.
- C z e b r e s z u k Z. (1987): Osada z połowy II tysiąclecia p.n.e.w Goszczewie, gm. Aleksandrów Kujawski, woj. włocławskie, stan. 14. Z badań nad rozwojem kulturowym społeczeństw Kujaw na przełomie epoki neolitu i brązu, „Folia Praehistorica Posnaniensia”, t. II, s. 199-238.
- C z e r n i a k E., C z e r n i a k L. (1985): Z badań nad genezą i rozwojem kultury amfor kulistych na Kujawach, „Folia Praehistorica Posnaniensia”, t. I, s. 23-62.
- C z e r n i a k L. (1980): Rozwój społeczeństw kultury późnej ceramiki wstęgowej na Kujawach, Poznań.
- D o m a ń s k a L., K o s k o A. (1977): Przyczynek do studiów nad tatanologią społeczeństw późnoneolitycznych Niżu Polski, „Archaeologia Baltica”, vol. 2, s. 45-55.
- "Informator Archeologiczny" (1980): Badania 1979, Warszawa; (1981): Badania 1980, Warszawa; (1982): Badania 1981, Warszawa; (1983): Badania 1982, Warszawa; (1984): Badania 1983, Warszawa.
- K a ś k o** A. (1971): Osadnictwo neolityczne Wysoczyzny Kujawskiej, Poznań, (praca magisterska w maszynopisie).
- H a c i u k i e w i c z - C z a r n e c k a B. (1978): Sprawozdanie z badań wykopaliskowych prowadzonych na stan.1 w Marcinkowie, pow. Inowrocław w **1972 r.**, „Komunikaty Archeologiczne”, s. 27-32.
- N i e w i a r o w s k i W. (1983): Postglacjalne ruchy skorupy ziemskiej na Pojezierzu Kujawskim w świetle badań geomorfologicznych, „Przegląd Geograficzny”, t. LV, r- 1, s.13-31.
- W i ś l a ń s k T. (1966a): Kultura amfor kulistych w Polsce północno-zachodniej, Wrocław-Warszawa-Kraków; (1966b): Próba zarysowania podstawowych **form** osadnictwa neolitycznego w Polsce północno-zachodniej, „Archeologia Polski”, t. X, 2. 2, s. 474-505; (1969): Podstawy gospodarcze plemion neolitycznych w Polsce północno-zachodniej, Wrocław-Warszawa-Kraków; (1970): The Globular Amphora Culture, (w:) The Neolithic in Poland, Wrocław-Warszawa-Kraków, IB. 178-231.
- W i ś n i e w s k i E. (1976): Rozwój geomorfologiczny doliny Wisły pomiędzy Kotliną Płocką a Kotliną Toruńską, „Prace Geograficzne”, nr 119, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

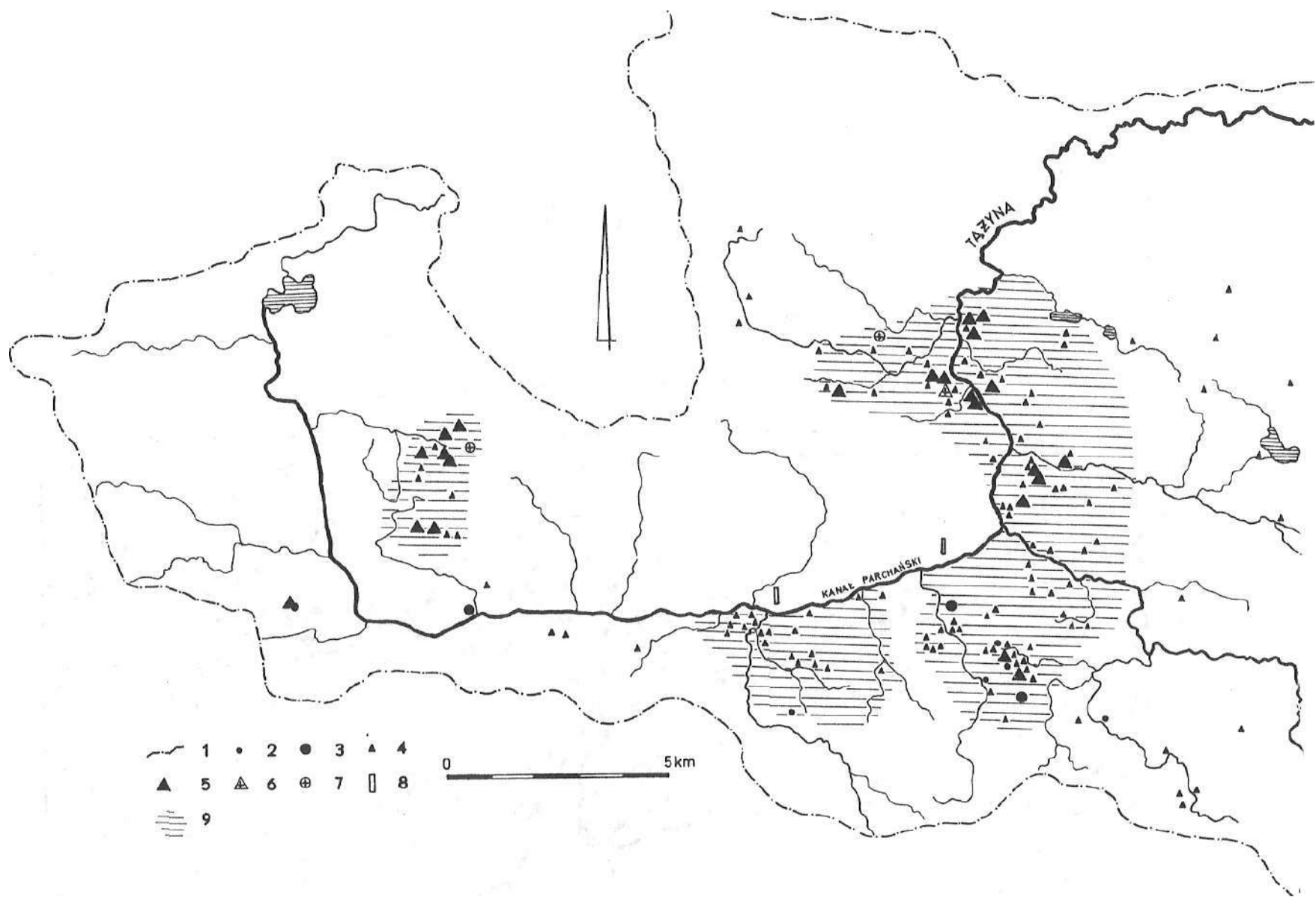

Ryc. 1. Kujawski mezoregion osadniczy kultury amfor kulistych z zaznaczeniem rejonu zlewni Tażyny - Kanału Parczańskiego
 1 - zasięg kujawskiego mezoregionu osadniczego kultury amfor kulistych; 2 - zasięg terenu objętego opracowaniem; 3 - osady; 4 - groby

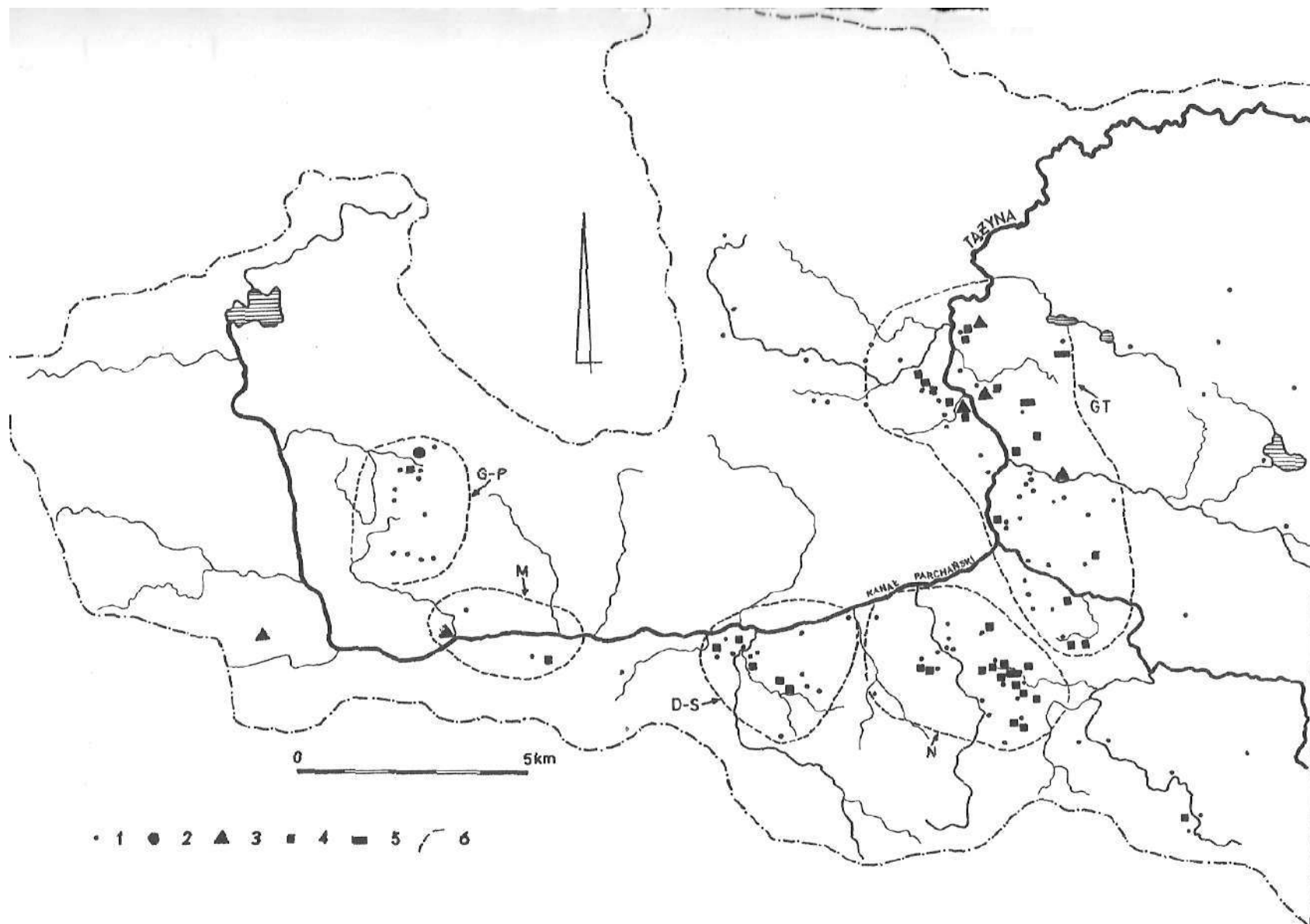

Ryc. 2. Lokalizacja skupisk osadniczych kultury amfor kulistych zgrupowania tążyńsko-parcharskiego na tle charakterystyki geomorfologicznej północno-wschodniej części Wysoczyzny Kujawskiej

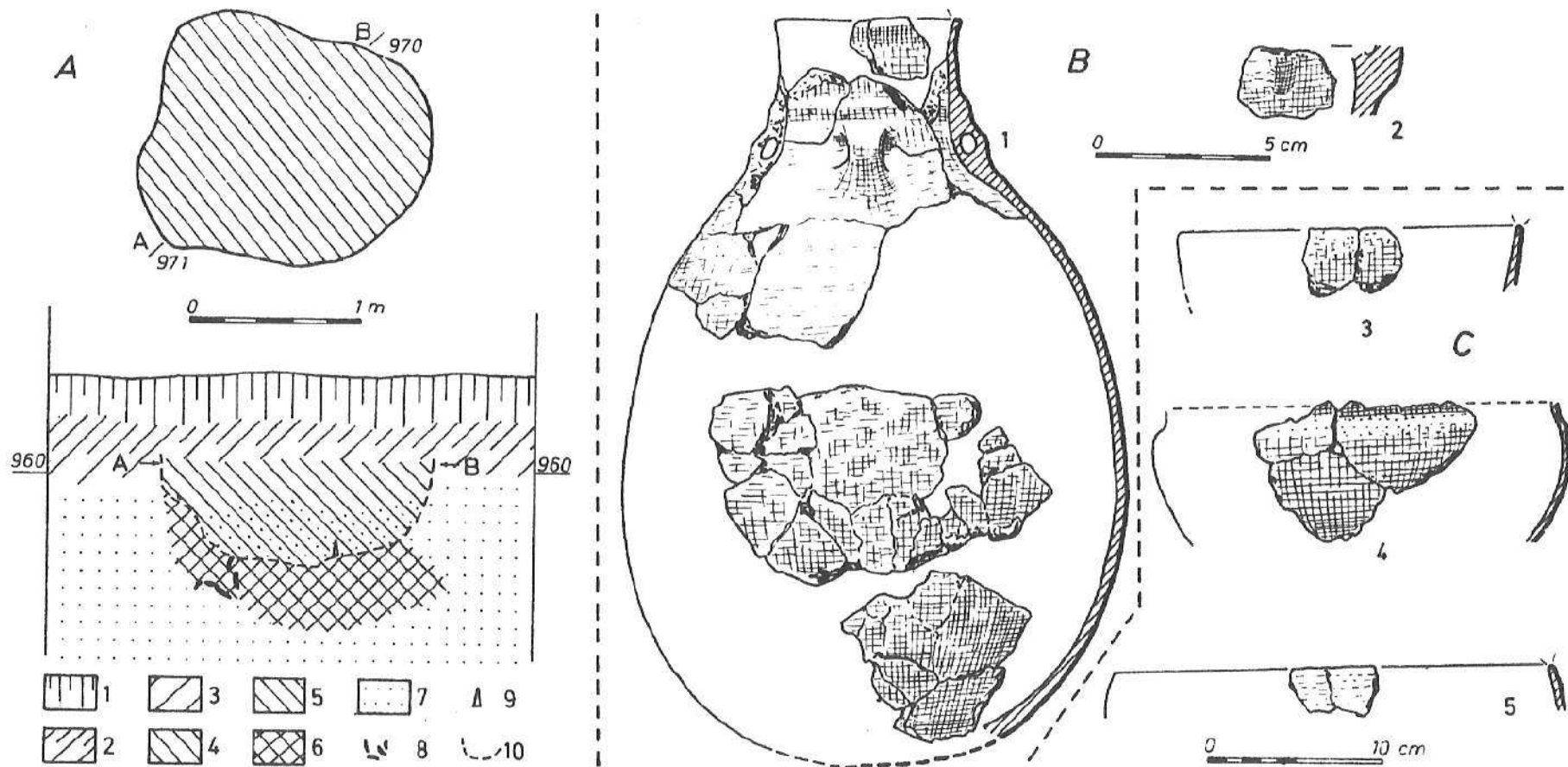
G-P - skupisko gąsecko-parchańskie; M - skupisko modliborzyckie; D-S - skupisko dąbrowsko-stanomińskie; N - skupisko nowińskie, GT - skupisko górnotażyńskie. 1 - wysoczyzną morenową płaską; 2 - wysoczyzną morenową falistą; 3 - pagórki i wzgórza morenowe; 4 - rynny; 5 - doliny wód roztopowych; 6 - erozyjne równiny wód roztopowych; 7 - równiny piasków eolicznych; 8 - wydmy; 9 - zagłębienia deflacyjne; 10 - długie stoki; 11 - boczne doliny i niecki denudacyjne; 12 - krawędzie teras rzecznych; 13 - jeziorne terasy abrazyjne; 14 - równiny biogeniczne. Źródło: na podstawie niepublikowanej mapy geomorfologicznej Kujaw w skali 1:200 000 opracowanej przez M. Sienkiewicza z Instytutu Geografii UMK w Toruniu

Ryc. 3. Charakterystyka badań stanowisk kultury amfor kulistych na obszarze zlewni Tążyń - Kanału Parczańskiego
 1 - zasięg terenu objętego opracowaniem, w tym ogólnorozpoznawczych badań powierzchniowych prowadzonych przez ZBK IP UAM w Poznaniu w lat 1972-1973; 2 - stanowiska zainwentaryzowane do 1972 r.; 3 - stanowiska badane wykopaliskowo do 1972 r.; 4 - stanowiska zainwentaryzowane w efekcie badań powierzchniowych ZBK IP UAM w Poznaniu; 5 - stanowiska badane wykopaliskowo przez ZBK IP UAM w Poznaniu; 6 - obiekty sepulkralne badane przez ZBK IP UAM w Poznaniu; 7 - obiekty sepulkralne badane do 1972 r.; 8 - znaleziska luźne siekier z krzemienia pasia-
 stego; 9 - obszar weryfikacyjnych badań powierzchniowych prowadzonych przez ZBK IP UAM w Poznaniu w latach 1979-1983, 1987

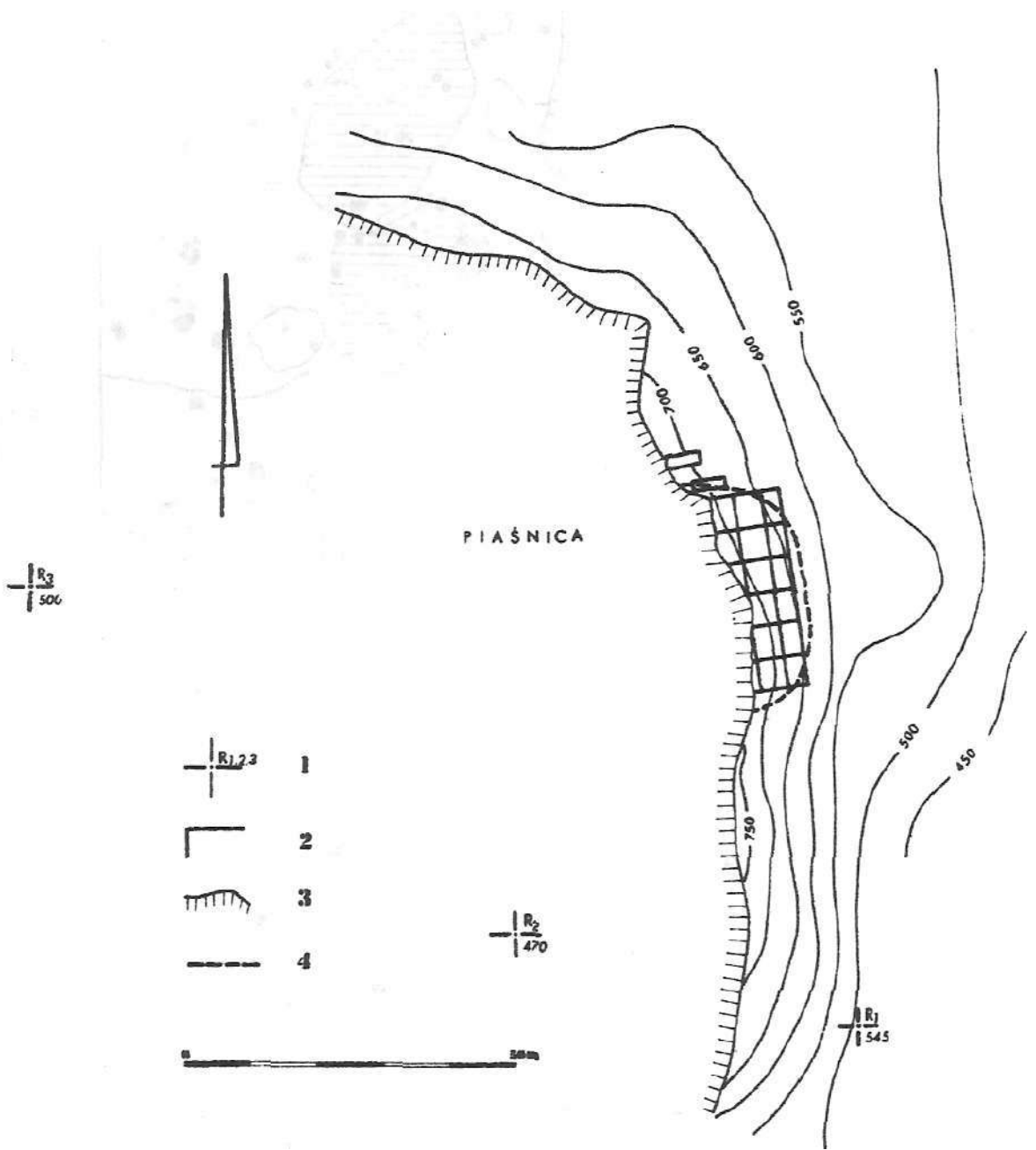

Ryc. 4. Relacje chronologiczne skupisk osadniczych kultury amfor kulistych na terenie zlewni Tążyny - Kanału Parchańskiego (wg periodyzacji konwencjonalnej rozwoju KAK na Kujawach)
 i;-P, M, D-S, N, GT - por. 2. 1 - stanowiska nie oznaczone chronologicznie; 2 - stanowiska z fazy IIa; 3 - stanowiska z faz IIb-IIIa; 4 - stanowiska z faz IIIa-uIIIc"; 5 - stanowiska ogólnie z fazy III; 6 - zasięgi skupisk osadniczych

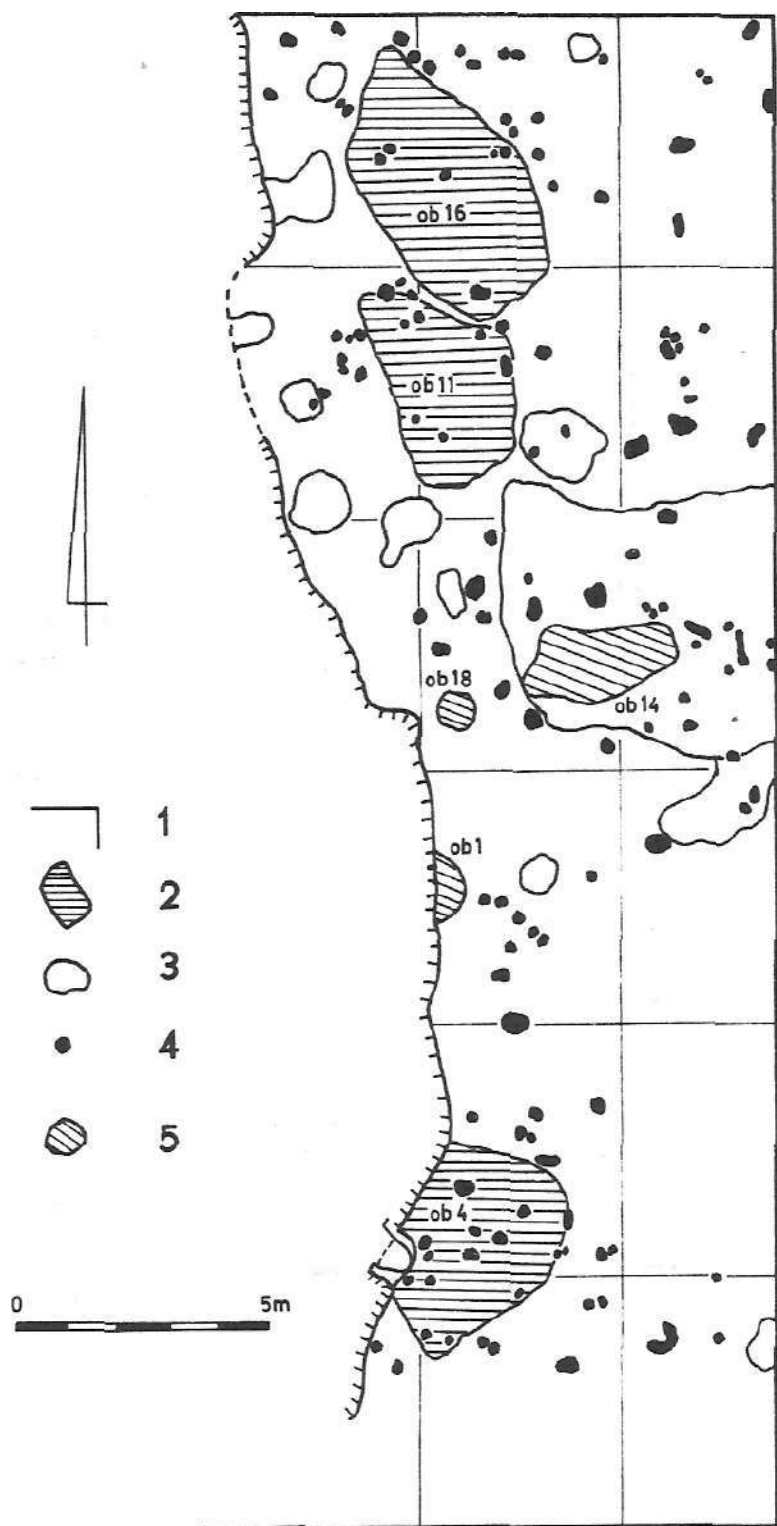

Ryc. 5. Podgaj, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 6A. Obiekt 16/48

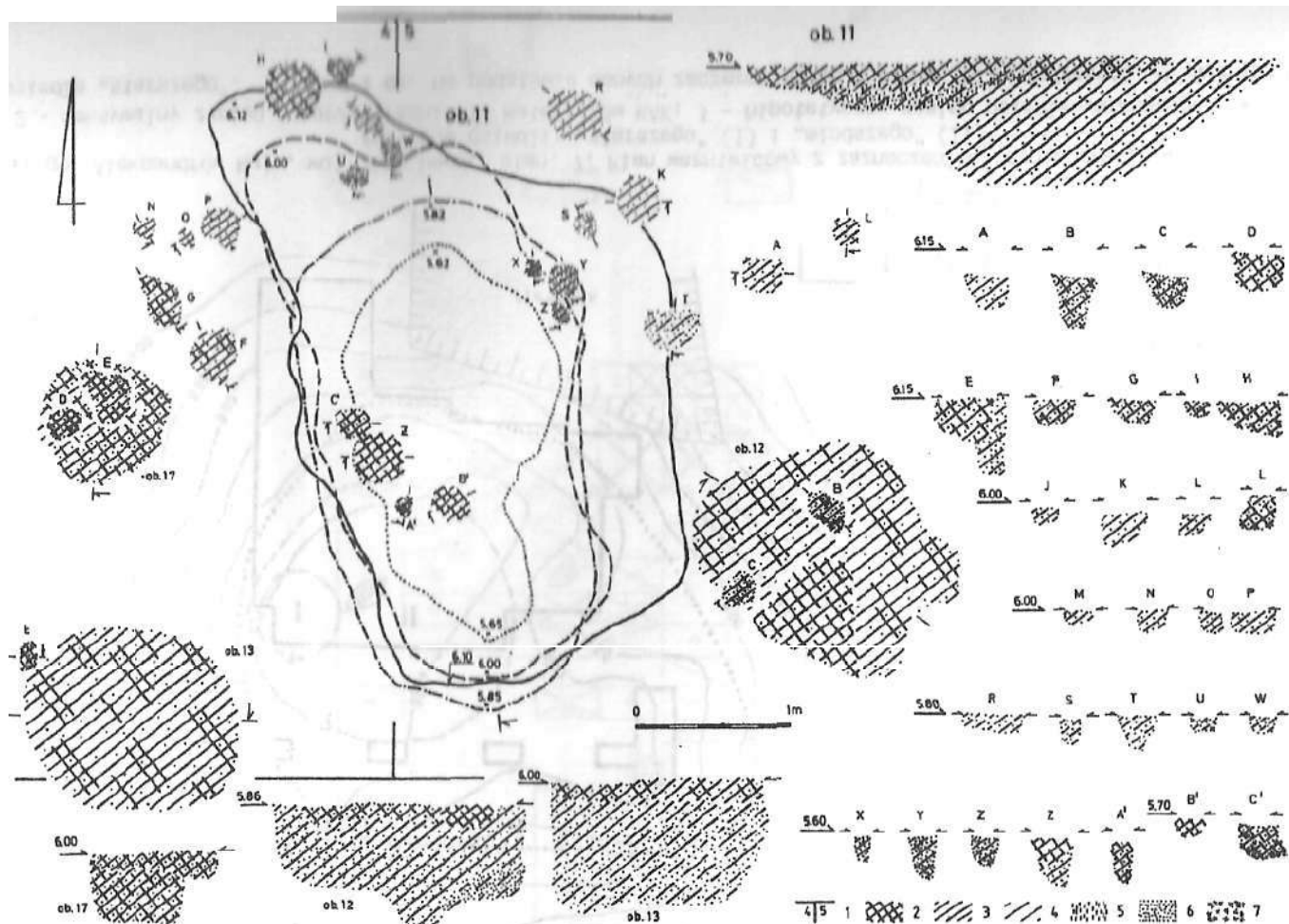
A - relacja stratygraficzna obiektów: 16 (KPL) i 48 (KAK): 1 - humus współczesny; 2 - poziom bielicy (wymywania); 3 - poziom iluwialny (próchniczo-żelazist>.: 4 - warstwa słabo zbielicowanej próchnicy z domieszką drobno-średnioziarnistego piasku (efekt zmieszania mechanicznego); 5 warstwa średnio zbielicowanej próchnicy; 6 - warstwa silnie zbielicowanej próchnicy; 7 - piasek calca; 8- lokalizacja fragmentów naczyń KPL; 10 - spąg obiektu KPL; 8 - obiekt 48: fragmenty naczyń KAK; C - wybór fragmentów naczyń KAK spoza obiektu 48. Wg: P.Chachlikowski 1989

Ryc. 6. Przybranowo, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 10. Plan sytuacyjno-wysokościowy z zaznaczeniem rozplanowania wykopów oraz hipotetycznego zasięgu osiedla
 1 - stały punkt wysokościowy; 2 - wykopy; 3 - granica piasznicy; 4 - hipotetyczny zasięg osiedla

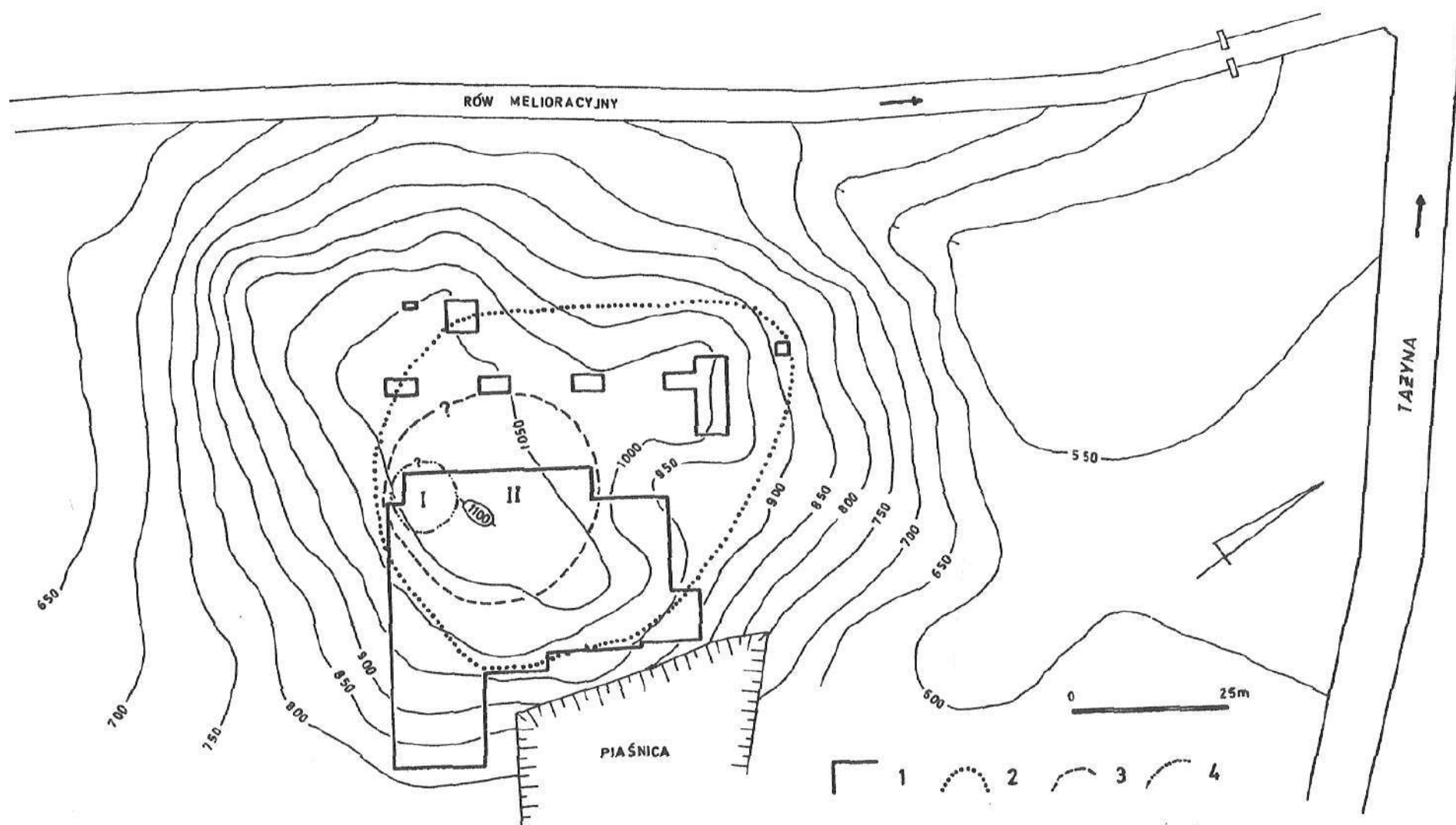

R\y. 7. Przybranowo, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 10. Plan zabudowy osiedla
 1 - wykopy; 2 - konstrukcje częściowo wziemne, hipotetycznie o przeznaczeniu mieszkalnym;
 3 - "jamy" gospodarcze; 4 - dołki posłupowe; 5 - warsztaty kamieniarskie

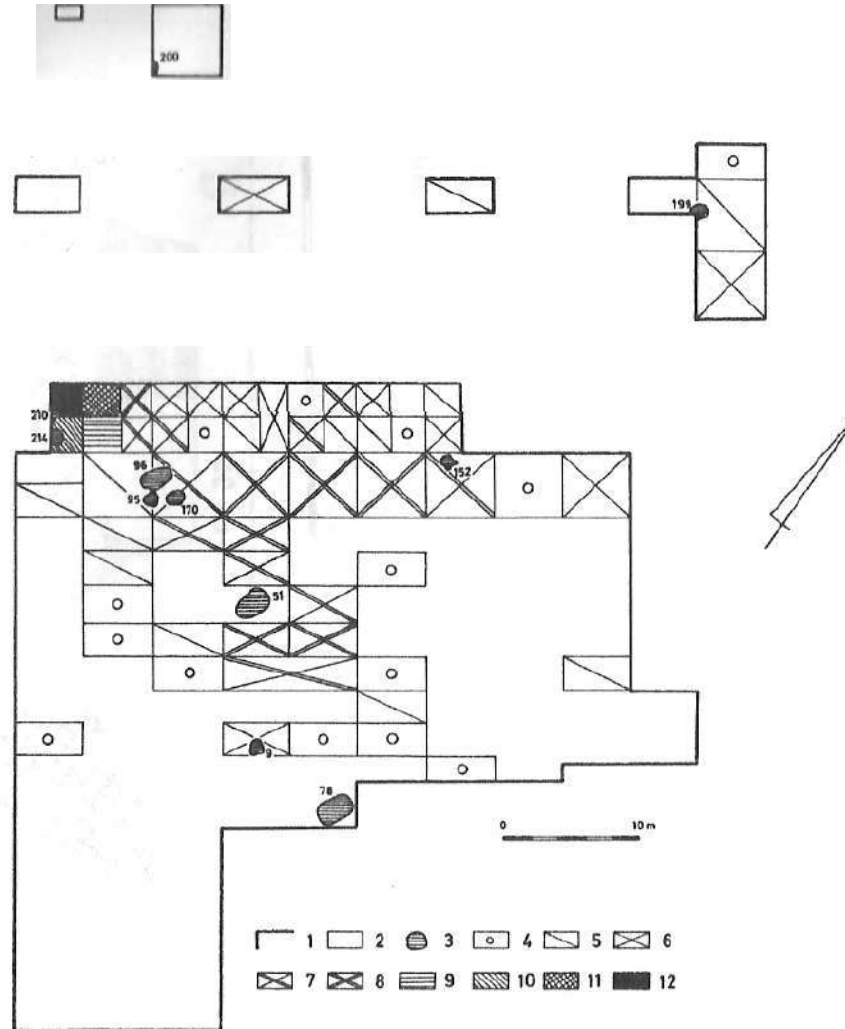

Ryc. 8. Przybranowo, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 10. Rzuty poziome i profile: budowli częściowo wziemnej (obiekt 11) oraz jej detali konstrukcyjnych

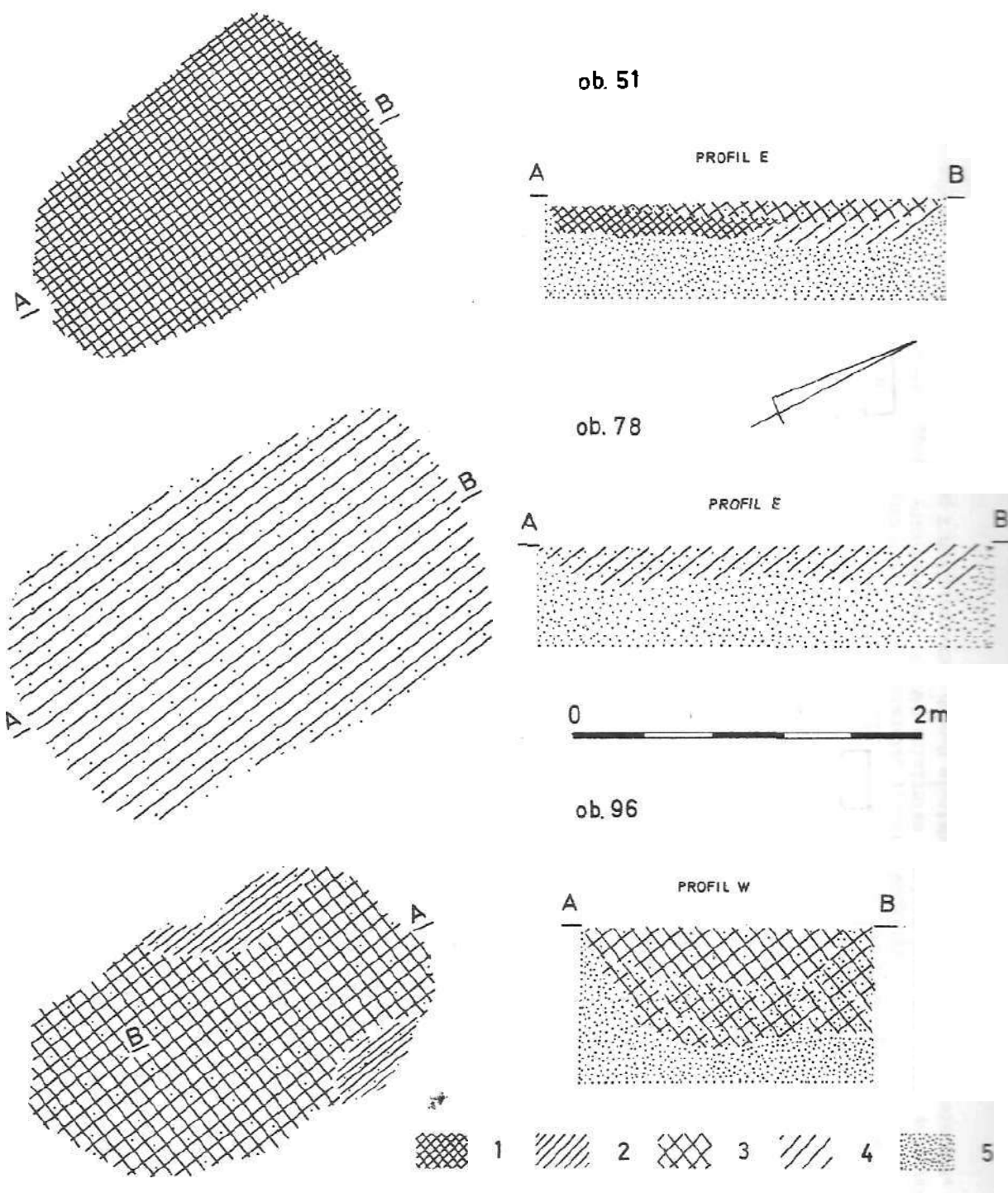
1 - granice wykopów; 2 - warstwa próchnicy słabo zbielicowanej; 3 - warstwa próchnicy średnio zbielicowanej; 4 - warstwa próchnicy silnie zbielicowanej; 5 - lita polepa; 6 - piasek calca; 7 - węgielki drzewne

Ryc. 9. Opoki, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 7. Plan warstwicowy z zaznaczeniem rozplanowania wykopów oraz hipotetycznych zasięgów osiedli „starszego” (I) i „młodszeo” (II)
 1 - wykopy; 2 - maksymalny zasięg rozprzestrzenienia materiałów KAK; 3 - hipotetyczny zasięg osiedla „młodszeo”; 4 - hipotetyczny zasięg osiedla „starszeo”. Ź r ó d ł o: na podstawie danych zaczerpniętych z pracy: M.A. Andrałowójć, M. Woźniak 1988

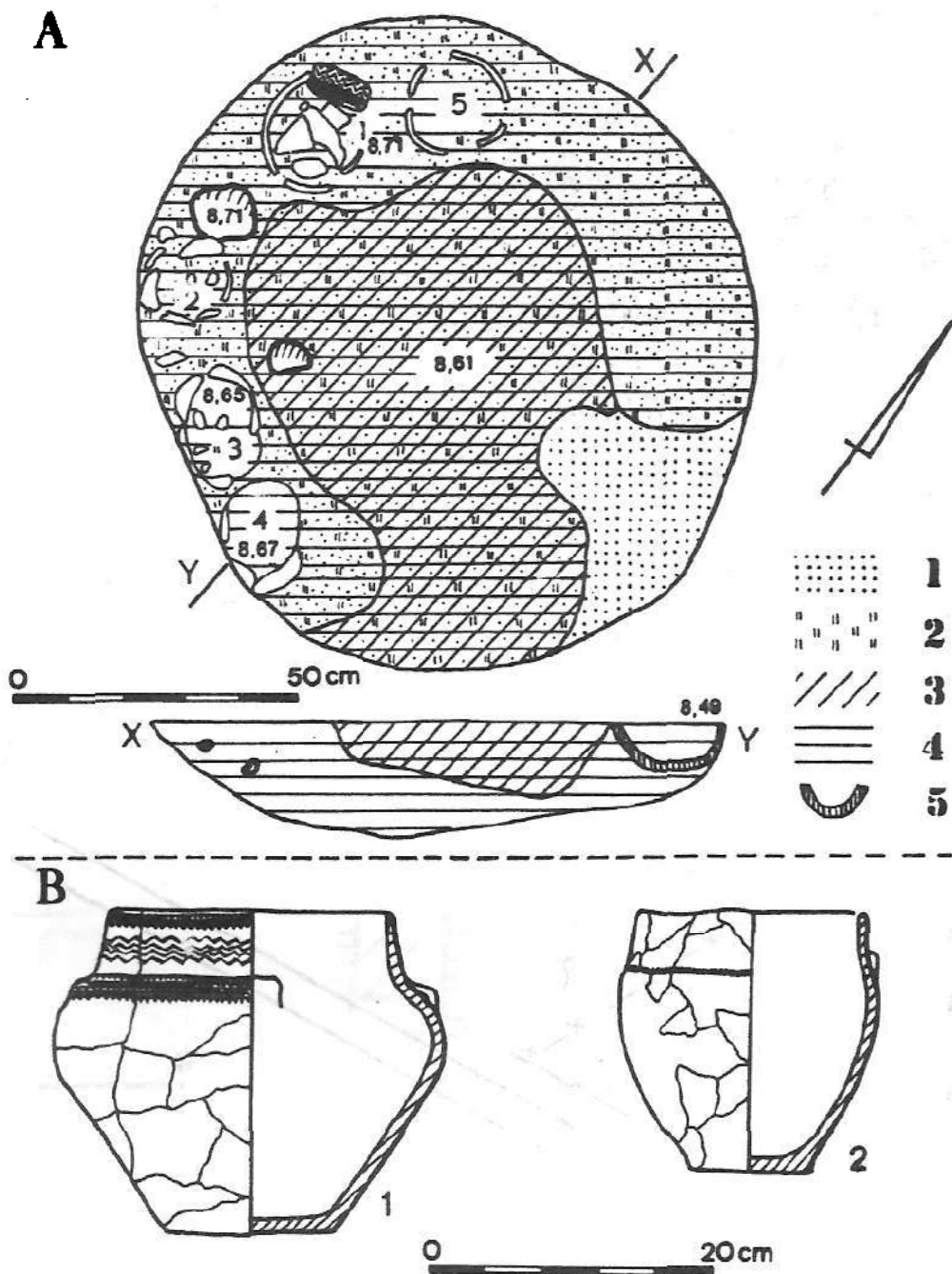

Ryc. 10. Opoki, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 7. Rozplanowanie obiektów KAK z zaznaczeniem intensywności udziału ceramiki naczyńowej KAK w obrębie wykopów
 1 - obszar badań wykopaliskowych; 2 - jednostki eksploracji; 3 - obiekty KAK; udział ceramiki w obrębie wykopu: koncentracja I; 4 - 1 fragment; 5 - 2-4 fragmenty; 6 - 5-9 fragmentów; 7 - 10-19 fragmentów; 8 - 20-29 fragmentów, koncentracja II; 9 - 38 fragmentów; 10 - 55 fragmentów; 11-77 fragmentów; 12 - 193 fragmenty. Źródło: na podstawie danych zaczerpniętych z pracy M.A.Andrałojć, M.Woźniak 1988

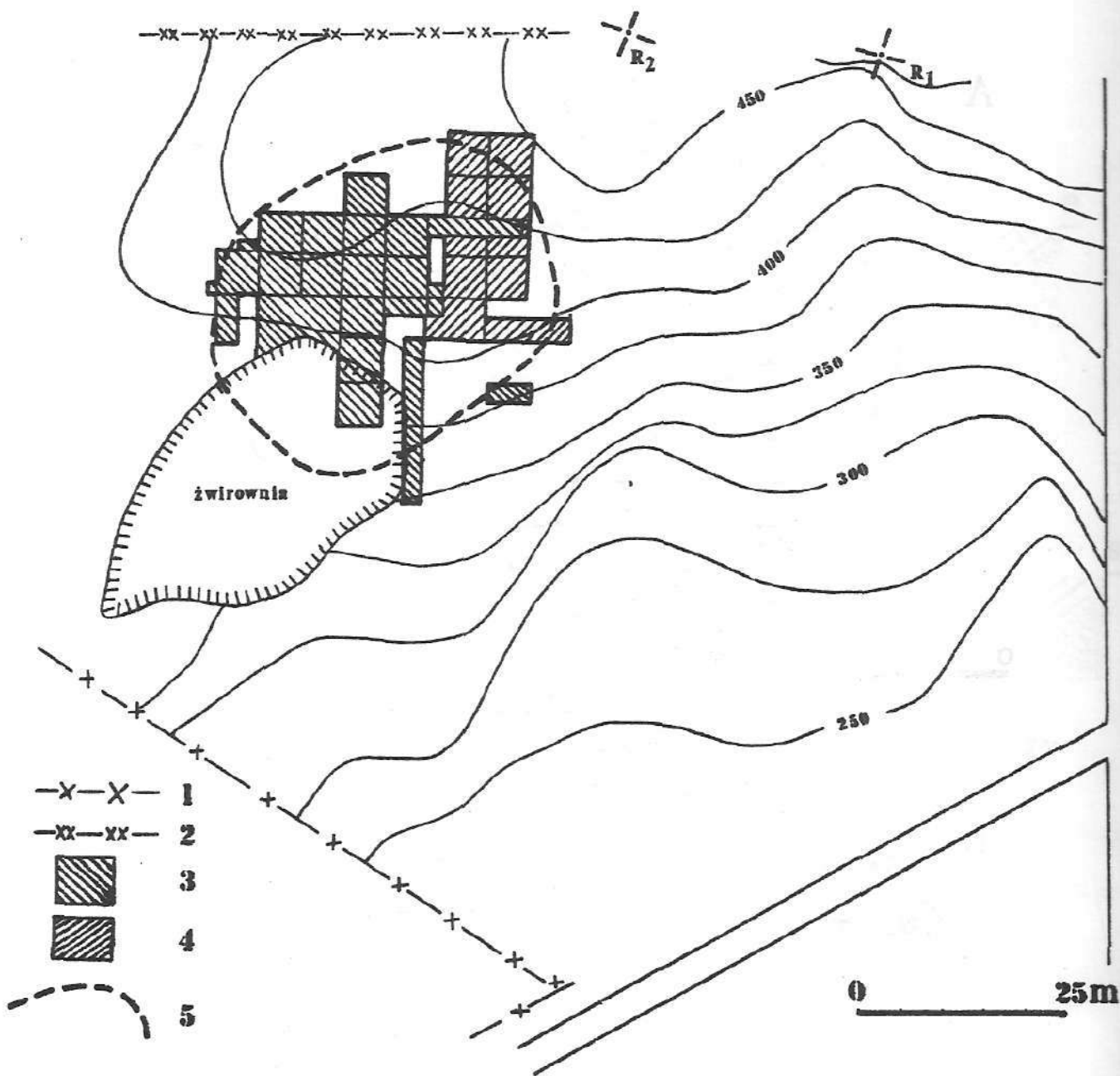

Ryc. 11. Opoki, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 7. Rzuty poziome i profile hipotetycznych budowli mieszkalnych

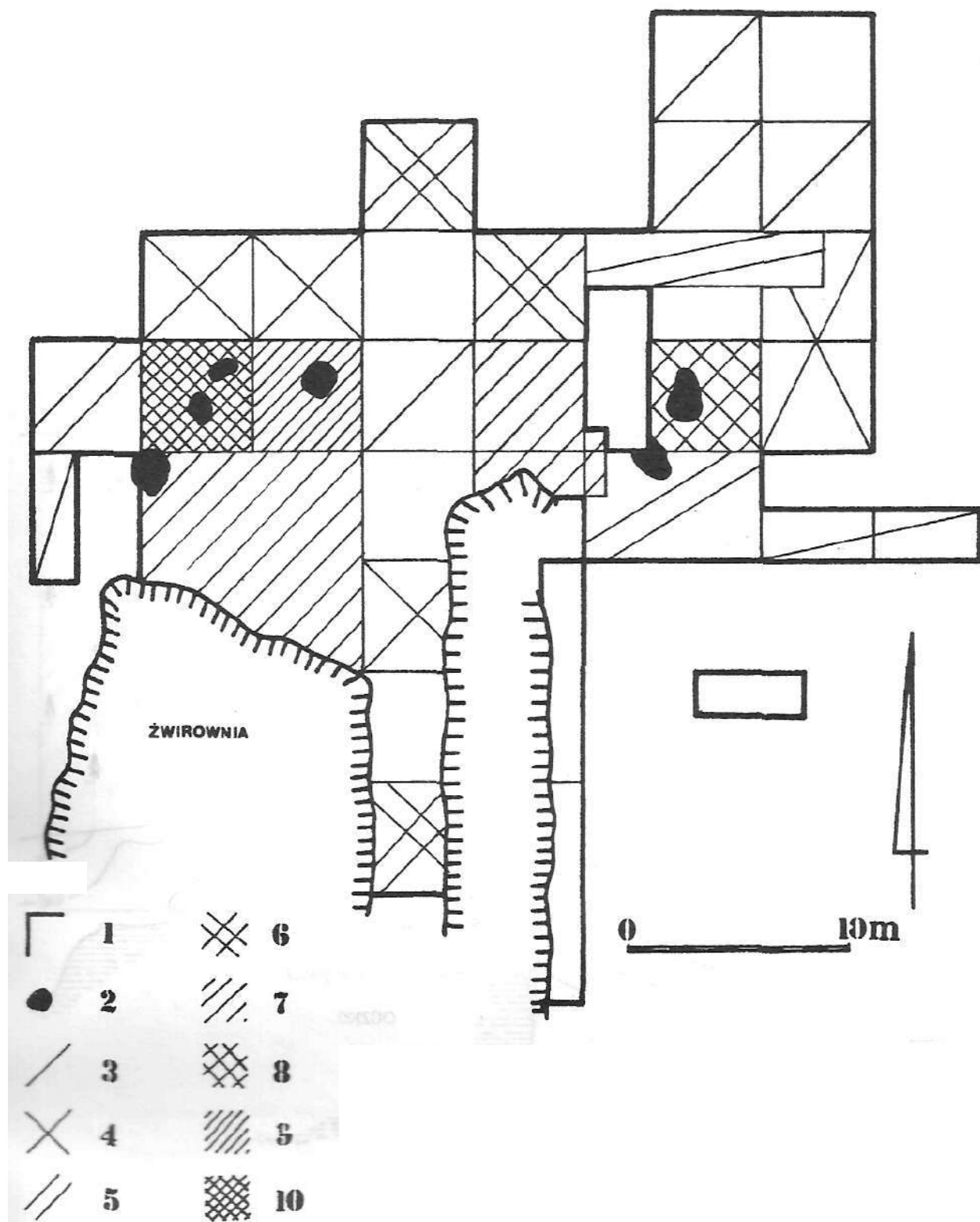
1 - warstwa próchnicy słabo zbielicowanej przemieszana z próchnicą średnio zbielicowaną; 2 - warstwa próchnicy średnio zbielicowanej; 3 - warstwa próchnicy średnio zbielicowanej przemieszana z próchnicą silnie zbielicowaną; 4 - warstwa próchnicy silnie zbielicowanej nikle przemieszana z próchnicą średnio zbielicowaną; 5 - piasek calca. Wg: M.A. Andrałojć, M. Woźniak 1988

Ryc. 12. Opoki, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 7. Obiekt 196
 A - rzut poziomy i profil obiektu, B - wybór ceramiki naczyniowej z obiektu (1.2)
 1 - warstwa przepalonego piasku; 2 - warstwa gliny; 3 - warstwa spalenizny; 4 - warstwa szarobrazowej próchnicy; 5 - fragmenty naczynia (4). Wg: M.A. Andrałojć, M. Woźniak 1988

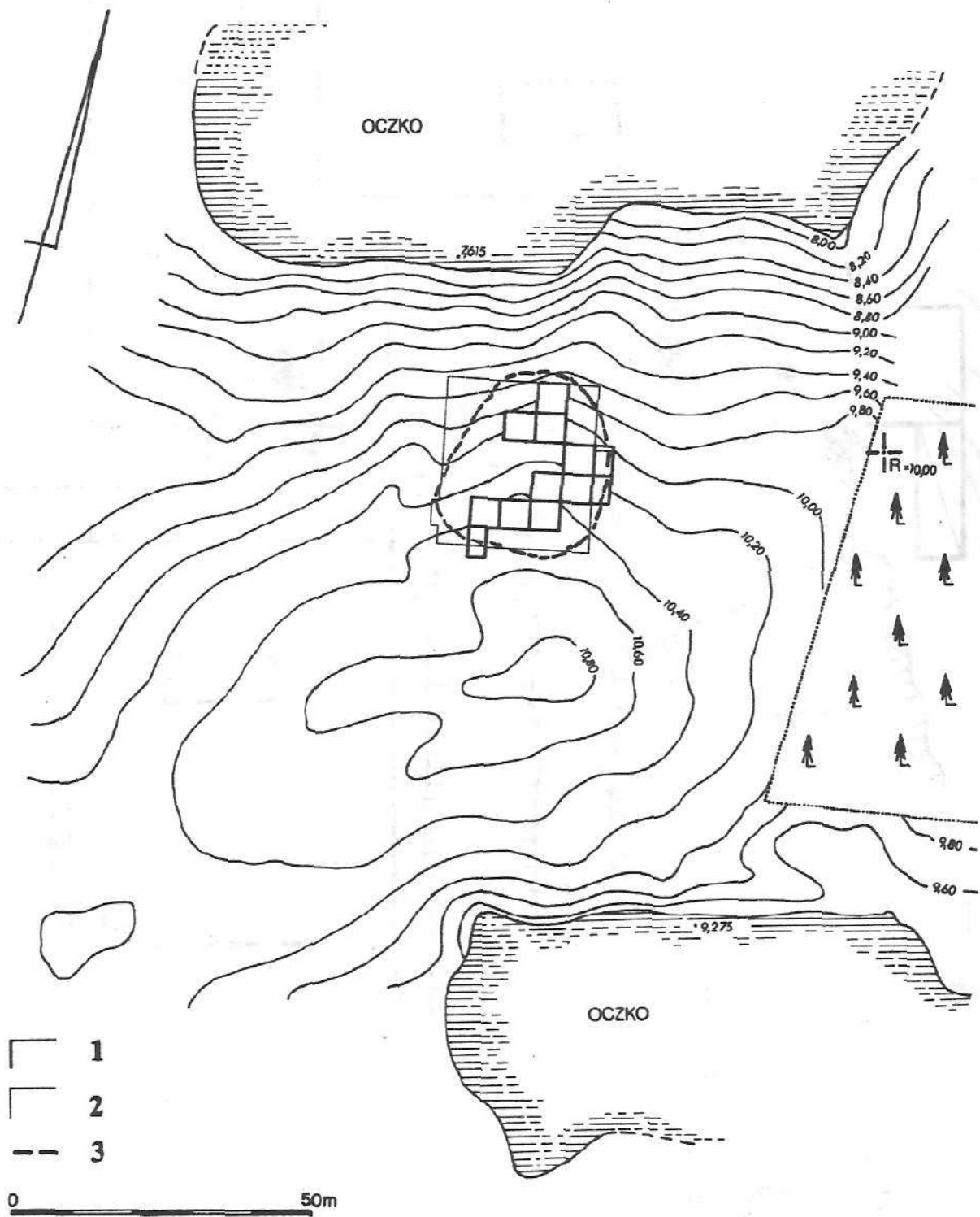

Ryc. 13. Marcinkowo, gm. Inowrocław, woj. Bydgoszcz, stan. 1. Plan sytuacyjno-wysokościowy z zaznaczeniem rozplanowania wykopów oraz zasięgu osiedla
 1 - płot SKR; 2 - płot gospodarczy; 3 - wykopy badane przez BBDZ w Bydgoszczy w latach 1972-1974; 4 - wykopy badane przez ZBK IP UAM w Poznaniu w 1983 r.; 5 - zasięg osiedla

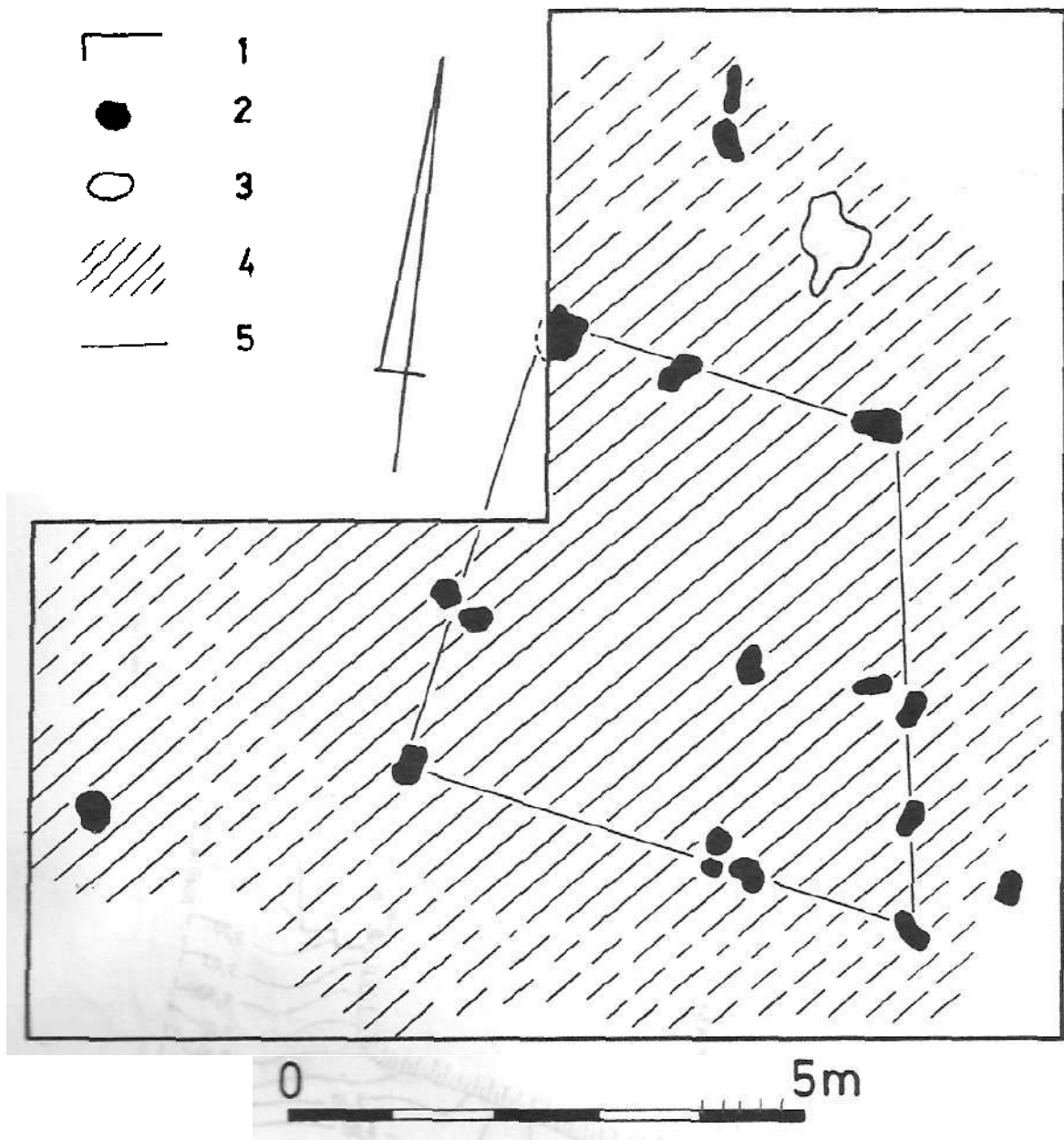

Ryc. 14. Marcinkowo, gm. Inowrocław, woj. Bydgoszcz, stan. 1. Rozplanowanie obiektów kultury amfor kulistych z zaznaczeniem intensywności występowania ceramiki naczyniowej w ramach wykopów

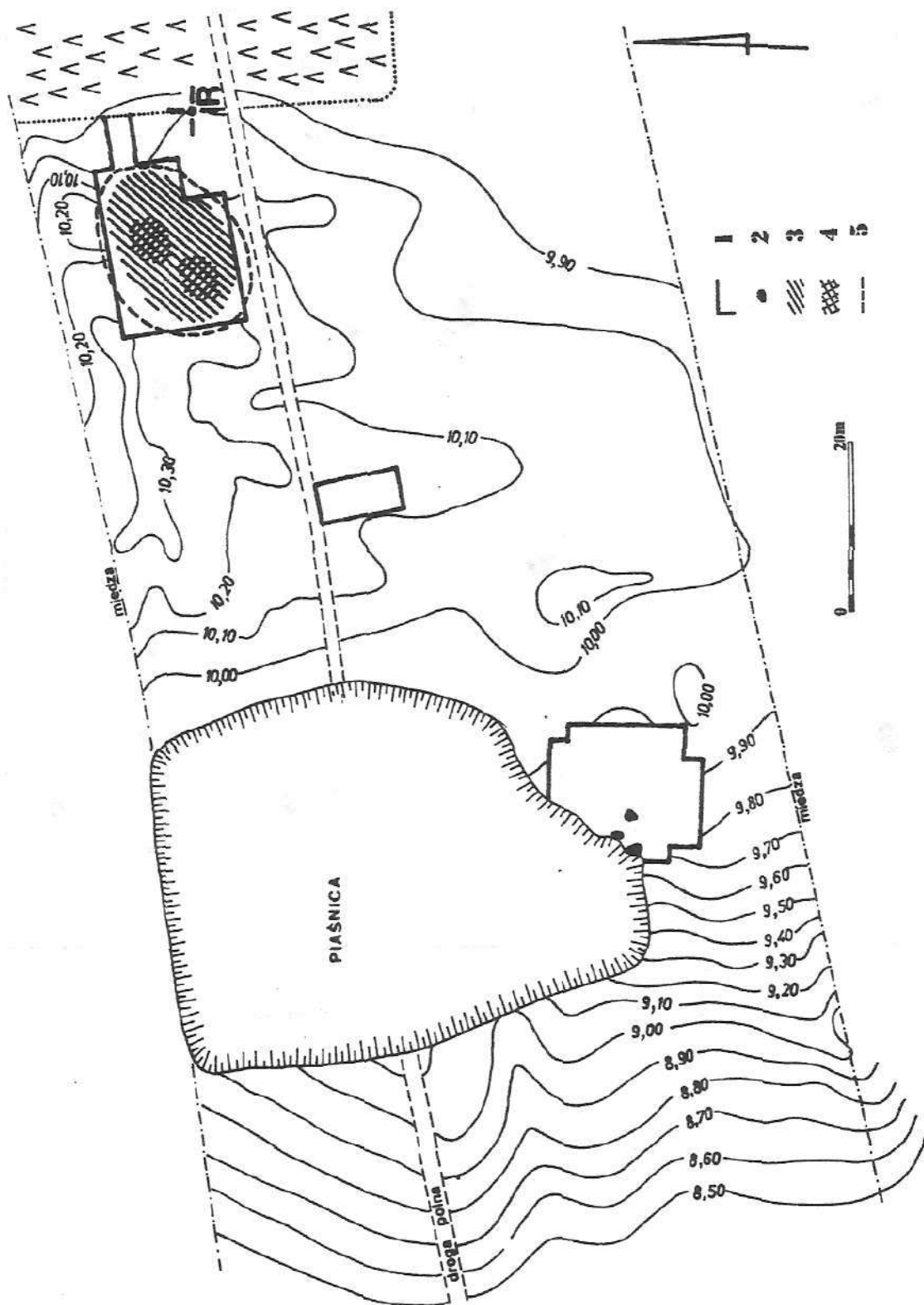
1 - wykopy; 2 - obiekty KAK; 3 - 2-9 fragmentów ceramiki w obrębie wykopu; 4 - jw. 11-17 fragmentów; 5 - jw. 23-30 fragmentów; 6 - jw. 40-65 fragmentów; 7 - jw. 78-87 fragmentów; 8 - jw. 120 fragmentów; 9 - jw. 175 fragmentów; 10 - jw. 335 fragmentów

Pwr.. \ti. Chlewiska, gm. Dąbrowa Biskupia, woj. Bydgoszcz, stan. 56. Plan sytuacyjno-wysoko-
 v.iowy z zaznaczeniem zasięgu szczegółowej inwentaryzacji materiału napowierzchniowego,
 rozplanowania wykopów oraz zasięgu osiedla
] - wykopy; 2 - zasięg szczegółowej inwentaryzacji powierzchniowej; 3 - zasięg osiedla

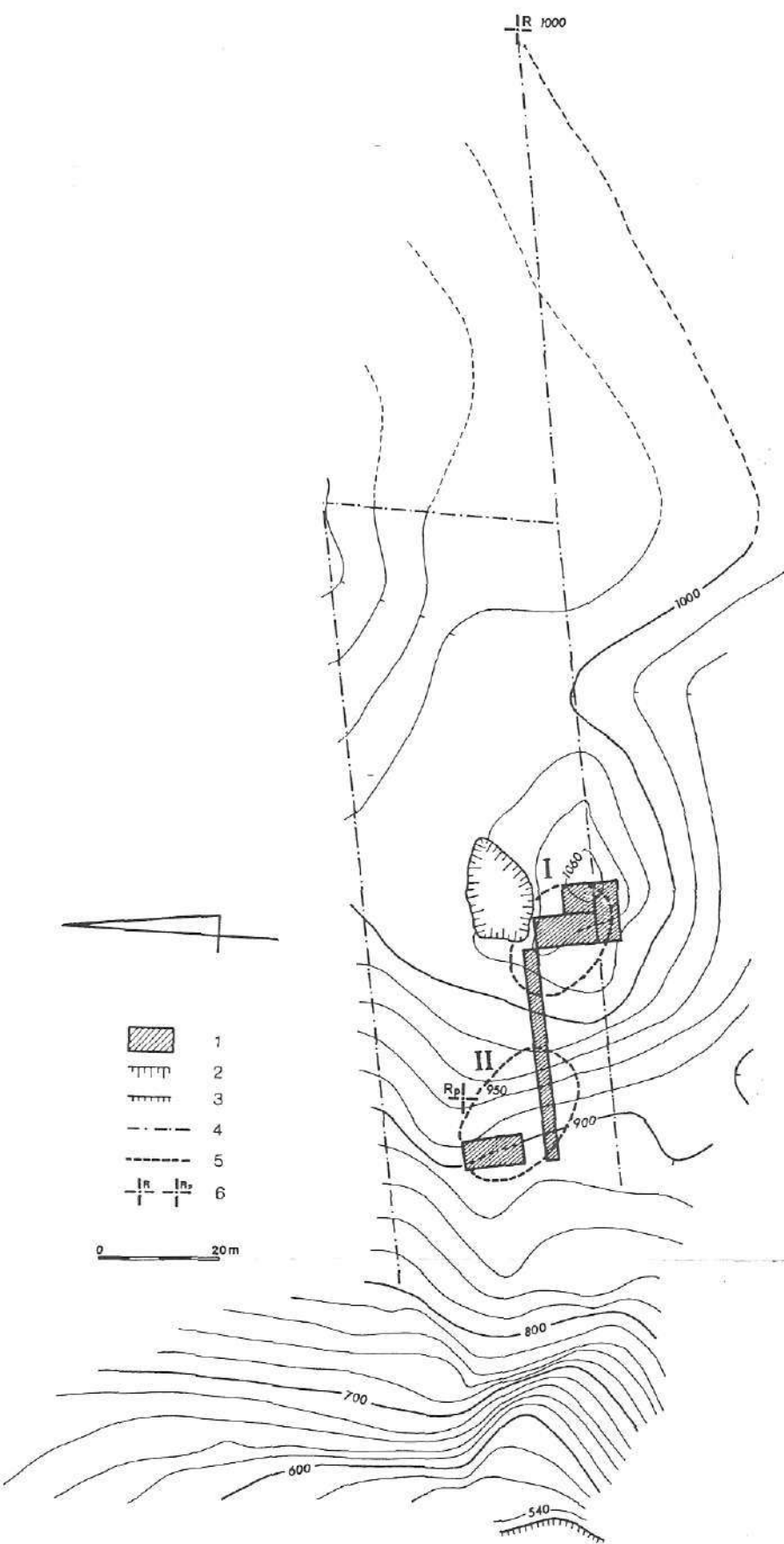

Ryc. 16. Chlewiska, gm. Dąbrowa Biskupia, woj. Bydgoszcz, stan. 56. Rzut poziomy budowli naziemnej („chaty”) z zaznaczeniem rozprzestrzenienia materiału kulturowego w obrębie wykopów
 1 - wykopy; 2 - dołki posłupowe; 3 - „jama” o nieokreślonym przeznaczeniu; 4 - zasięg zwartej koncentracji materiału kulturowego; 5 - hipotetyczny zarys przyziemia „chaty”

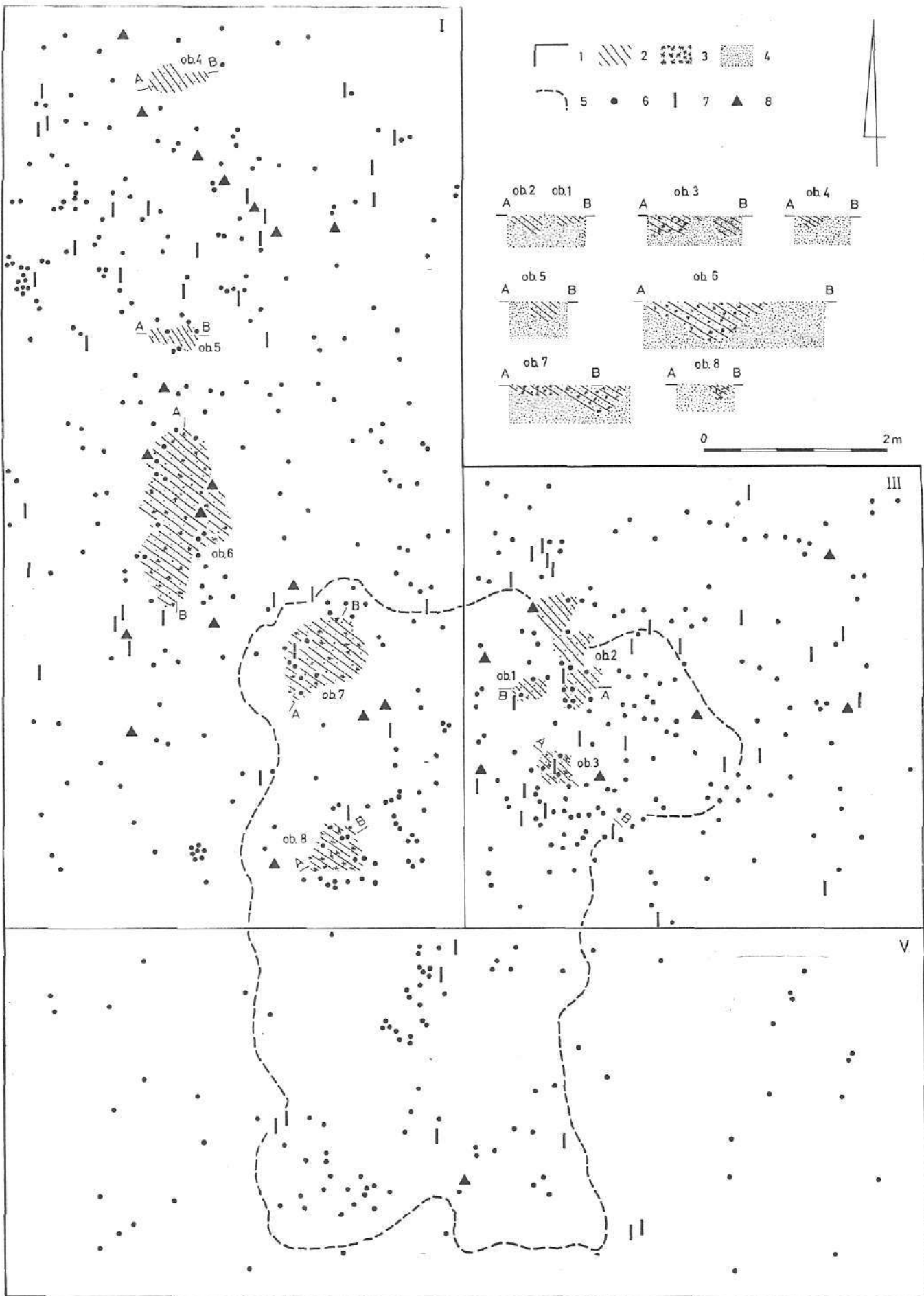
Ryc. 19. Podgaj, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 6A. Plan sytuacyjno-wysokościowy z zaznaczeniem lokalizacji wykopów oraz pozostałości osadnictwa ludności KPL, KAK i KCSZ

1 - wykopy; 2 - groby KCSZ; 3 - zwarty zasięg osiedla KPL; 4 - zwarty zasięg osiedla KAK; 5 - maksymalny zasięg rozprzestrzenia materiałów KAK. Wg: P.Chachlikowski 1989

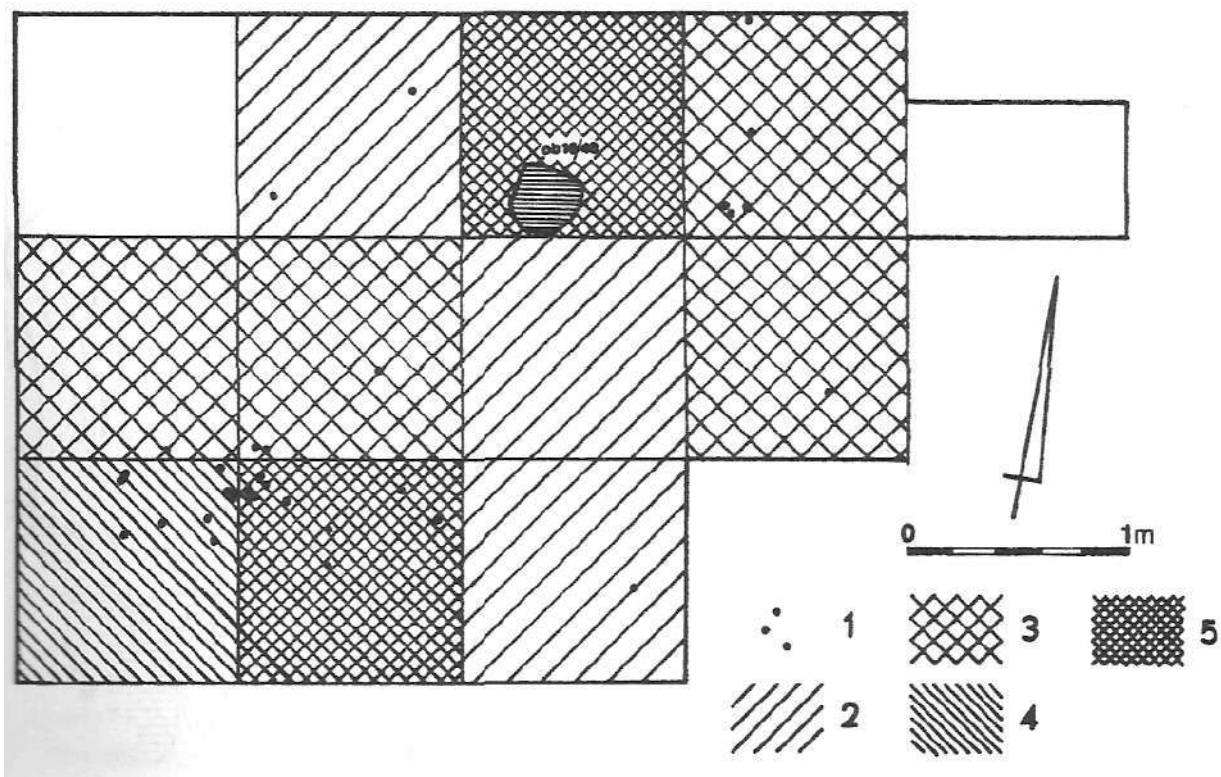

Ryc. 17. Goszczewo, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 16. Plan sytuacyjno-warstwicy z zaznaczeniem rozplanowania wykopów oraz zasięgów koncentracji materiału kulturowego

1 - wykopy; 2 - granica piasknicy; 3 - skarpa; 4 - granice pól uprawnych; 5 - maksymalny zasięg rozprzestrzenienia materiału kulturowego w ramach koncentracji I i II; 6 - stałe punkty wysokościowe

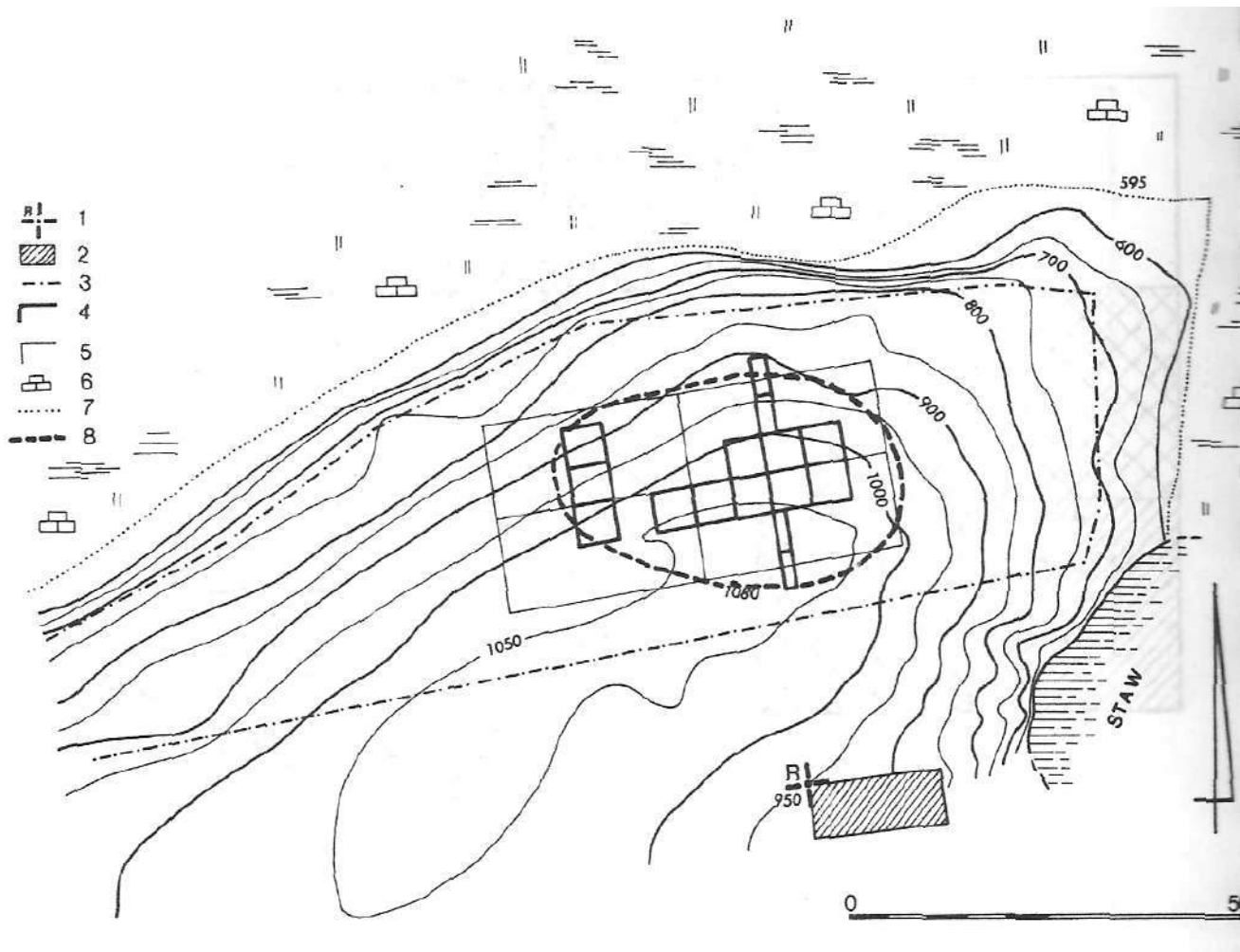

Ryc. 18. Goszczewo, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 16, koncentracja I. Rozplanowanie obiektów oraz lokalizacja różnosurowcowych źródeł w obrębie wykopów: 1 - granica wykopów; 2 - warstwa silnie zbielcowanej próchnicy; 3 - węgielki drzewnej; 4 - piasek calca; 5 - zasięg warstwy silnie „zantropogenizowanej”, 6 - fragmenty naczyń KAK; 7 - wyczoły krzemienne; 8 - wyczoły kamienne

Ryc. 20. Podgaj, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 6A. Lokalizacja obiektu (16/48) i fragmentów naczynt KAK

1 - fragmenty naczyń lokalizowane mikroplanimetrycznie z numerem ewidencyjnym; udział fragmentów naczynt lokalizowanych ogólnie w "warstwie" w ramach wykopów; 2 - 1-4 fragmentów; 3 - 5-10 fragmentów; 4 - 11-30 fragmentów; 5 - powyżej 30 fragmentów. Wg: P.Chachlikowski 1989

Ryc. 21. Goszczewo, gm. Aleksandrów Kuj., woj. Włocławek, stan. 13. Plan sytuacyjno-wysokościowy z zaznaczeniem zasięgu szczegółowej inwentaryzacji materiału powierzchniowego, rozplanowania wykopów oraz zasięgu obozowiska-kopalni
 1 - stały punkt wysokościowy; 2 - zabudowa gospodarcza; 3 - granice pól uprawnych; 4 - wykop; 5 - zasięg szczegółowych badań powierzchniowych; 6 - torfnik; 7 - granica torfnika (lustra wody); 8 - zasięg udokumentowanych przejawów zagospodarowania stanowiska przez społeczność KAK

SKUPISKO	Mezo-lit	KCWR	KPCW	KPL	INB		KŁ
					ogól- nie	KCGD	
GÓRNOTĄŻYNSKIE		☐	☐	■	▣	☐	▣
NOWIŃSKIE	☐		☐	■	☐	☐	▣
DĄBROWSKO-STANOMIŃSKIE	☐			■	▣	☐	▣
MODLIBORZYCKIE				▣	☐		▣
GASECKO-PARCHAŃSKIE	☐		☐	▣	☐		■

■ 1 ▣ 2 ▣ 3 ☐ 4

Ryc. 22. Zestawienie uwzględniające intensywność występowania punktów osadniczych kultur epoki kamienia i epoki brązu w relacji do punktów osadniczych KAK na obszarze zlewni Tąży-ny - Kanału Parchańskiego
 1 - zdecydowanie intensywniejsze od KAK; 2 - intensywniejsze od KAK; 3 - równie intensywne; 4 - mniej intensywne od KAK